

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«ДЕРЖАВНІ ФІНАНСИ
У СИСТЕМІ РЕГУЛЮВАННЯ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ»**

**Студентки 2 курсу, 3-м групи,
спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа
та страхування»
спеціалізації «Державні фінанси»**

**Гризун
Анастасії
Юріївни**

**Науковий керівник
к.е.н.**

**Адаменко
Ірина Петрівна**

**Гарант освітньої програми
завідувач кафедри фінансів,
заслужений діяч науки і техніки України
д. е. н., професор**

**Чугунов
Ігор Якович**

Київ-2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ У СИСТЕМІ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ	
1.1. Сутність та призначення державних фінансів як економічної категорії	6
1.2. Система державних фінансів зарубіжних країн	12
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ	
2.1. Складові системи державних фінансів	23
2.2. Бюджет як складова системи державних фінансів	30
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ В УКРАЇНІ	
3.1. Стратегічні напрями удосконалення системи державних фінансів	40
3.2. Пріоритетні завдання розвитку системи державних фінансів	43
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	55
ДОДАТКИ	63

ВСТУП

Актуальність теми. Система державних фінансів є вагомим інститутом суспільства, який здійснює регулювання соціального та економічного розвитку. Інституційні зміни в економіці зумовлюють переорієнтацію пріоритетів державної соціально-економічної політики в частині стимулювання розвитку сфери послуг, удосконалення політики соціального захисту населення та політики перерозподілу доходів. Важливим є створення і забезпечення методологічних та інституційних передумов для формування ефективної соціально орієнтованої економіки з урахуванням потреб та інтересів суспільства. З метою забезпечення макроекономічної стабільності важливим є постійне посилення дієвості системи державними фінансами, що відповідно передбачає вдосконалення податкової політики країни, запровадження середньострокового бюджетного планування, стратегічного планування на рівні головних розпорядників бюджетних коштів, підвищення ефективності управління ліквідністю державних фінансів та державним боргом, подальший розвиток системи внутрішнього та зовнішнього фінансового контролю, реформування сфери державних закупівель, розширення доступу громадськості до інформації з питань бюджету. Викладене свідчить про актуальність теми роботи.

Серед вагомих наукових досліджень у сфері державних фінансів слід відмітити праці: О. Василика, В. Гейця, В. Глуценка, А. Гриценка, А. Даниленка, І. Запатріної, О. Кириленко, Л. Лисяк, І. Лук'яненко, І. Луніної, І. Лютого, А. Мазаракі, В. Міщенко, В. Опаріна, Д. Полозенка, Г. П'ятенка, А. Соколовської, В. Федосова, І. Чугунова, А. Чухна, С. Юрія та інших.

Метою роботи є розкриття та удосконалення державних фінансів у системі регулювання соціально-економічного розвитку країни.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- розкрити сутність та призначення державних фінансів як економічної категорії;

- узагальнити особливості функціонування системи державних фінансів зарубіжних країн;
- розкрити складові та суб'єкти системи державних фінансів;
- визначити зміст бюджету як складової системи державних фінансів;
- розкрити стратегічні напрями удосконалення системи державних фінансів;
- обґрунтувати пріоритетні завдання розвитку системи державних фінансів.

Об'єктом дослідження є система державних фінансів.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання функціонування системи державних фінансів у системі регулювання соціально-економічного розвитку країни..

Методи дослідження. Системний та структурний методи використано при розкритті сутності та призначенні державних фінансів як економічної категорії. За допомогою порівняльного та факторного методів узагальнено систему державних фінансів зарубіжних країн. На основі системного підходу, синтезу, наукового абстрагування розкрито напрями удосконалення системи державних фінансів.

Інформаційну базу дослідження становили законодавчі та нормативні акти з питань розвитку державних фінансів, статистичні матеріали Міністерства фінансів України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Державної фіскальної служби України, Державної казначейської служби України, Державної служби статистики України, Національного банку України, Рахункової палати України, відповідні монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження, зазначено теоретичне та практичне значення випускної кваліфікаційної роботи.

У першому розділі досліджено теоретико-методологічні засади функціонування державних фінансів у системі регулювання соціально-економічного розвитку країни. Розкрито сутність, призначення державних фінансів як економічної категорії та роль системи державних фінансів у регулюванні соціально-економічного розвитку країни. Систематизовано зарубіжний досвід функціонування системи державних фінансів.

У другому розділі розкрито систему державних фінансів України. Проаналізовано складові системи державних фінансів; суб'єкти системи державних фінансів. Визначено роль бюджету як складову системи державних фінансів.

У третьому розділі визначено напрями удосконалення системи державних фінансів в Україні. Розкрито стратегічні напрями удосконалення системи державних фінансів. Обґрунтовано пріоритетні завдання розвитку системи державних фінансів.

У висновках наведено теоретичне узагальнення матеріалу, представленого в дослідженні.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ У СИСТЕМІ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

1.1. Сутність та призначення державних фінансів як економічної категорії

Державні фінанси пов'язані з виникненням держави і з'явилися в процесі багатовікового розвитку товарно-грошових відносин. Змінювалася сфера участі держави в суспільному житті, диференціювалися витрати, збільшувалася або зменшувалася частка доходів суспільства, що присвоюється державою, але продовжувала існувати держава як явище господарського життя, а разом з ним і державні фінанси як спосіб утримання даного інституту.

На початковому етапі розвитку суспільства державні доходи забезпечували витрати на ведення війн, утримання двору монарха, державного апарату, будівництво громадських споруд тощо. Характер такого забезпечення виявлявся в тому, що не існувало розмежування між ресурсами держави і ресурсами її правителя: монархи розпоряджались ресурсами країни як своєю власністю. З відділенням державної скарбниці від особистої каси і власності монарха виникли такі поняття, як державні фінанси, державний бюджет, державний кредит.

Теоретичні і практичні витoki концепцій державних фінансів з'являються в роботах економістів XIX - початку XX ст. Їх розвиток пов'язаний з законами розвитку ринкової економіки та відображає принципові зміни в соціально-економічному розвитку країн.

В основі фінансової політики більшості країн в зазначений період лежали концепції неокласичної школи. Основні положення яких передбачали невтручання держави в економіку, збереження вільної конкуренції, використання ринкового механізму як головного регулятора господарських процесів.

В основу фінансової політики 30 - 60-х років XX століття були покладені кейнсіанські та некейнсіанські доктрини. Фінансова концепція Дж. М. Кейнса виходить з наступних основних положень: всі найважливіші проблеми розширеного відтворення слід вирішувати з позицій попиту;

високорозвинена економіка не може повністю саморегулюватися; в умовах величезного усупільнення праці та капіталу втручання держави неминуче; державне регулювання має істотно доповнювати механізм автоматичного регулювання економіки.

Дж. М. Кейнс вводить поняття «ефективного попиту», яке виражає рівновагу між споживанням і виробництвом, доходами і зайнятістю. Основними інструментами регулювання економіки він вбачає бюджетну та фінансову політику. Зокрема зазначає, що формування, структура і зростання державних витрат є важливим фактором забезпечення ефективного попиту, а зміни в податковій політиці істотно впливають на основні компоненти попиту: особисте та інвестиційне споживання.

Вагомим є введене Дж. М. Кейнсом у теорію державних фінансів положення про необхідність зростання державних витрат, які фінансуються за допомогою позик. Його послідовники назвали це «принципом дефіцитного фінансування». На думку Дж. М. Кейнса, державні інвестиції і поточні витрати можна фінансувати в борг. Урядові інвестиції, що фінансуються за допомогою позик, приведуть до розширення «схильності до інвестування», а фінансування поточних витрат призведе до збільшення «схильності до споживання».

Під впливом змін умов розширеного відтворення формується концепція неокласичного синтезу - теорія рівноваги в умовах неповної зайнятості, в яку введений грошовий чинник. Ця нова версія кейнсіанської теорії отримала розвиток в роботах Дж. Хікса і П. Самуельсона. П. Самуельсон вводить в обіг термін «суспільний товар», під яким він розуміє товари та послуги, що надаються державою суспільству. Суспільний товар поєднує три властивості: його не можна поділити між членами суспільства, він загально доступний та надається державою. Ідея суспільного товару ставить питання про розподіл ресурсів між державним і приватним секторами. Основна мета втручання держави полягає в досягненні оптимальності урядових витрат, ефективного розподілу і перерозподілу ресурсів між державою, підприємствами та окремими членами суспільства.

На даний час державні фінанси є найважливішою ланкою фінансової системи, через яку здійснюється вплив держави на соціально-економічний розвиток. Принципи організації та функціонування державних фінансів зумовлені функціями й роллю держави в регулюванні й забезпеченні економічних, соціальних і демократичних засад життя населення й створенні сприятливих умов для діяльності виробничих і невиробничих структур.

Необхідність державних фінансів зумовлена тим, що за будь-якого типу економічної системи основним призначенням держави є забезпечення фінансовими ресурсами тих потреб, які не можуть бути задоволені через ринковий механізм, тобто через попит і пропозицію, а також особисто кожним громадянином з огляду на відповідні об'єктивні причини. До них належить зокрема, структурна перебудова економіки, захист навколишнього середовища, оборона, правопорядок, соціальна підтримка малозахищених верств населення, проведення фундаментальних наукових досліджень, охорона здоров'я тощо. Виходячи з цього, держава будує свою фінансову політику, основним завданням якої є пошук оптимальної моделі перерозподілу фінансових ресурсів із метою забезпечення зростання матеріального виробництва й добробуту населення. Для побудови такої моделі треба визначити рівень втручання держави у господарську діяльність виробничих структур і рівень зобов'язань держави в питаннях соціального забезпечення своїх громадян. Від цих факторів залежить, яка частка валового внутрішнього продукту має зосереджуватися у фінансових інституціях, створюваних державою.

Сутність державних фінансів проявляється у їх функціях. До яких слід віднести: розподільчу, перерозподільчу, відтворюючу, регулюючу, стимулюючу, планову, прогнозну, контролюючу та соціальну.

У процесі реалізації розподільчої функції державних фінансів відбувається первинний розподіл валового національного продукту або національного доходу у вигляді створення державних цільових фондів. Однак первинні доходи не утворюють суспільних грошових коштів, достатніх для задоволення і розвитку

потреб держави, на які витрачаються державні фінанси. Для цього необхідний подальший розподіл або перерозподіл.

Перерозподільна функція державних фінансів пов'язана, в першу чергу, з міжгалузевим та територіальним розподілом коштів з метою забезпечення найбільш ефективного і раціонального використання доходів і накопичень. Перерозподіл відбувається між виробничою та невиробничою сферами економіки, галузями матеріального виробництва, окремими адміністративно-територіальними одиницями країни, формами власності і господарювання, а також соціальними групами населення. Мова при цьому йде про вторинний розподіл коштів, які надходять у вигляді податків та інших обов'язкових платежів до державних фондів.

Відтворююча функція державних фінансів забезпечує регулювання процесу виробництва. Для цього необхідним є оптимальне формування фондів грошових коштів на різних стадіях і етапах виробництва, розподілу, обміну і споживання. При цьому роль державних фінансів у сучасних умовах полягає в тому, що вони виступають важливим інструментом впливу на процес суспільного відтворення, підтримки економічного зростання, реформування структури економіки, розвитку ключових галузей господарства, прискорення науково-технічного прогресу. Так, розширюючи обсяг державних інвестицій, держава стимулює підвищення попиту на робочу силу. Це, в свою чергу, дає імпульс зростанню промислового виробництва, зайнятості. За рахунок державного бюджету та місцевих бюджетів підтримується попит, відбувається фінансування соціальних програм тощо.

Регулююча функція державних фінансів тісно пов'язана з іншими функціями. Через державні витрати, державний кредит, державні закупівлі та інші механізми держава впливає на процес відтворення. У сучасних умовах держава виступає найбільшим замовником і споживачем продукції ряду галузей, що дозволяє перетворити державний попит на потужний інструмент регулювання економіки, використовуваний з метою досягнення стратегічних цілей розвитку країни.

Стимулююча функція державних фінансів спрямована на зацікавлення суб'єктів ринку в тій чи іншій інвестиційно-інноваційній діяльності, скорочення витрат, підвищення ефективності їх діяльності та економічному зростанні. Прикладом застосування державних фінансів як стимулу, може служити реалізація ряду державних цільових програм, підтримка підприємництва, державно-приватне партнерство.

Планова функція державних фінансів реалізується шляхом формування порядку дій, які включають постановку цілей. Метою розроблення бюджетних планів є створення необхідних умов забезпечення збалансованості бюджетної системи країни, макроекономічної стабільності, передбачуваності фінансової політики, виконання функцій, покладених на органи державної влади та місцевого самоврядування. Прогнозна функція державних фінансів реалізується шляхом передбачення можливого стану економічної системи та відповідних показників, що характеризують цей стан.

Контрольна функція державних фінансів полягає в тому, що через формування і використання фондів грошових коштів держави відбувається відображення економічних процесів, що протікають в структурних ланках економіки. Завдяки цьому бюджет може сигналізувати про те як надходять у розпорядження держави фінансові ресурси від різних суб'єктів господарювання, чи відповідає розмір цих ресурсів обсягам потреб. Державний фінансовий контроль забезпечується шляхом виконання державними органами, їх підрозділами чи службовими особами, які здійснюють контрольні функції у межах законодавчо встановлених повноважень, комплексу цілеспрямованих заходів з метою упередження, виявлення, припинення, недопущення у подальшому фінансових правопорушень щодо фінансово-господарської діяльності на підконтрольних об'єктах, та дотримання законності, фінансової дисципліни та ефективності формування і витрачання коштів бюджету та інших активів у процесі володіння, розпорядження, використання і відчуження державного майна,

відшкодування збитків та встановлення міри відповідальності у разі порушення фінансового, у тому числі бюджетного законодавства.

До суб'єктів державного фінансового контролю, уповноважених на здійснення контролю за дотриманням бюджетного законодавства в Україні належать: Верховна Рада України, Комітет Верховної Ради України з питань бюджету, Рахункова палата України, Міністерство фінансів України, Державна казначейська служба України, Державна фінансова інспекція України, Верховна Рада Автономної Республіки Крим та відповідні ради народних депутатів, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та виконавчі органи відповідних рад. Діяльність центральних органів виконавчої влади, які забезпечують проведення державної політики у сфері контролю за дотриманням бюджетного законодавства, у межах їх повноважень, встановлених Бюджетним кодексом та іншими нормативно-правовими актами, спрямовується, координується та контролюється Кабінетом Міністрів України.

Зміст соціальної функції державних фінансів полягає в формуванні соціальної безпеки людини та забезпечення цілісності та стабільності розвитку суспільства. У реалізації соціальної функції держави призначення доходів і видатків державного бюджету полягає у формуванні і структуруванні державних фінансових ресурсів з метою забезпечення базових параметрів життєдіяльності особи і суспільства. Соціальне призначення трансфертів, що передаються з державного бюджету місцевим бюджетам, полягає у забезпеченні цілісності національного соціуму, соціальної злагоди і стабільності у суспільстві шляхом розподілу суспільних фінансових потоків та суспільних благ за регіонами країни для збалансованого соціально-економічного та культурного розвитку як окремих регіонів, так і країни в цілому. Державні позабюджетні цільові фонди покликані забезпечити функціонування системи соціального захисту осіб, які тимчасово чи постійно потребують особливої підтримки з боку суспільства, що дає кожному члену суспільства можливість вільно розвиватися і

реалізовувати свої здібності, а також сприяє підтриманню у суспільстві соціальної злагоди та стабільності.

Таким чином, сутність державних фінансів полягає в фінансово-економічних відносинах, що виникають з приводу розподілу і перерозподілу сукупного суспільного продукту і частини національного багатства, пов'язаних з формуванням фінансових ресурсів держави та використанням їх для покриття витрат, необхідних для виконання державою і місцевими органами влади своїх завдань та функцій.

Призначення державних фінансів полягає в забезпеченні соціально-економічного розвитку держави та добробуту громадян за допомогою різних фінансових інституцій, які сьогодні також включають напрями нецентралізованих ресурсів на цілі державної політики, причому використовуються різноманітні інструменти з метою стимулювання і заохочування приватної ініціативи на ці цілі; поділ відповідальності та ризику з недержавними продуцентами в інтересах підвищення продуктивності та ефективності.

1.2. Система державних фінансів зарубіжних країн

Система державних фінансів розвинених країн включає шість основних ланок: державний бюджет; місцеві бюджети; державний кредит; спеціальні позабюджетні фонди; державне страхування; фінанси державних підприємств [41].

Провідною ланкою будь-якої системи державних фінансів виступає державний бюджет. За своїм матеріальним змістом - це основний централізований фонд грошових коштів держави. Державний бюджет є також основним засобом перерозподілу національного доходу. Основними доходами державного бюджету виступають податки, що становлять від 70 до 90 % і більше від загальної суми доходів.

У країнах з розвинутою ринковою економікою за державним бюджетом закріплюються такі податки: податок на прибуток підприємств, податок на додану вартість, акцизи, мито. Зазначене обумовлюється тим, що з державного бюджету фінансуються основні витрати держави на: оборону;

управління; правоохоронну діяльність; економічну діяльність; соціальні витрати та субсидії. За рахунок коштів державного бюджету здійснюється також вирівнювання бюджетів різних рівнів - надаються субсидії та кредити регіональним і місцевим органам влади [2].

Друга ланка системи державних фінансів – місцеві бюджети. В унітарних державах місцеві бюджети не входять до державного бюджету. У федеративних державах місцеві бюджети не входять до бюджетів членів федерації, а останні не включаються до федерального бюджету. Більша частина видатків місцевих бюджетів спрямовується на соціальні цілі.

Третя ланка системи державних фінансів – державний кредит, який представляє собою форму кредитних відносин між державою, юридичними і фізичними особами, коли держава виступає як позичальник, кредитор або гарант. Найчастіше держава виступає як позичальник, використовуючи кошти державного кредиту для погашення дефіциту державного бюджету. Тому об'єктивна необхідність державного кредиту обумовлена, в першу чергу, перевищенням державних витрат над його доходами. Держава постійно відчуває потребу в додаткових фінансових ресурсах, тоді як доходи не завжди покривають його витрати. У цьому випадку держава виступає як позичальник. Рідше держава виступає як кредитор, надаючи позики іншим державам або приватним компаніям. Якщо ж держава бере на себе відповідальність за погашення приватних зобов'язань, то вона виступає як гарант.

Четверте ланка системи державних фінансів – спеціальні позабюджетні фонди. Ці фонди мають постійне джерело фінансування, та не залежать від ресурсів державного бюджету, використовуються виключно за цільовим призначенням - для надання соціальних послуг населенню, стимулювання розвитку певних галузей, забезпечення додатковими ресурсами пріоритетних галузей економіки. У країнах з розвинутою ринковою економікою найбільш вагомими позабюджетними фондами є державні соціальні позабюджетні фонди, кошти яких використовуються на виплату пенсій за віком, по інвалідності, допомоги по тимчасовій непрацездатності, безробіття тощо.

П'ятою ланкою системи державних фінансів є державне страхування. Це форма страхування, при якій в якості страховика виступає державна організація. Найчастіше в умовах ринкової економіки страхування здійснюється спеціальними приватними страховими компаніями. Однак і держава бере на себе страхування деяких видів ризику, утворюючи централізований страховий фонд. Він формується не тільки в грошовій, але і в натуральній формі за рахунок загальнодержавних ресурсів і знаходиться в розпорядженні уряду. Створення такого фонду пов'язане, як правило, з наявністю страхових ризиків природного та техногенного характеру та відшкодуванням збитку від стихійних лих, катастроф, екологічних аварій тощо. Рідше державне страхування пов'язане з економічними чинниками (ризиків при експортно-імпортних операціях, поставках, здійснюваних державою) або економічною нестабільністю.

Шостим елементом системи державних фінансів виступають фінанси державних підприємств. Державні підприємства в розвинених країнах отримали широкий розвиток лише після Другої світової війни. У цей період націоналізації підлягали в основному такі галузі національного господарства як залізниці, повітряний транспорт, енергетичні галузі. На даний час у державній власності знаходяться, як правило, низько рентабельні або збиткові галузі. Але ці галузі дуже важливі для розвитку будь-якого національного господарства.

В багатьох країнах світу координатором діяльності органів виконавчої влади по управлінню державними фінансами являється Міністерство фінансів, яке відповідає за формування та виконання бюджетів. Враховуючи провідну рольову функцію у сфері управління державними фінансами, міністерства фінансів зарубіжних країн мають значну інституційну спроможність в сфері фінансової, в тому числі бюджетно-податкової політики [32-33, 36].

Структура центрального апарату міністерств фінансів зарубіжних країн будується з урахуванням максимально ефективного забезпечення повноважень та завдань, покладених на міністерство щодо проведення

національної фінансової політики. Серед загальних рис організаційно-функціональних структур міністерств фінансів зарубіжних країни слід виділити наявність в їх складі незалежних агенцій з власною інфраструктурою на рівні регіонів, які забезпечують мобілізацією та безпосередньо фінансування державних коштів. До таких агенцій належать податкові та митні служби, а також національні казначейства. При цьому слід відмітити, що в сучасних умовах, організаційно-функціональна структура міністерств фінансів знаходиться в постійному реформуванні, що проявляється через утворення нових структурних підрозділів, об'єднанні та розподіленні раніш утворених, переданні функцій інших органів виконавчої влади центрального та регіонального рівнів тощо. З метою підвищення рівня обслуговування окремих пріоритетних функцій держави, виходячи з середньострокової та довгострокової стратегії розвитку країни та інших внутрішніх та зовнішніх факторів в складі міністерств фінансів можуть утворюватися навіть автономні агенції.

Державні інститути, до повноважень яких належать мобілізація бюджетних доходів та фінансування державних видатків, реалізація політики державних закупівель функціонують в складі системи міністерства фінансів як незалежні державні агенції з власною інфраструктурою. Залучення до складу міністерств фінансів податкової і митної адміністрації та казначейства дозволяє утворити вертикально інтегровану систему управління державними фінансами. Крім того, в складі міністерств фінансів знаходяться підрозділи, які здійснюють державне регулювання фінансового, страхового ринків, а також відповідальні за фінансову безпеку країни.

Такий підхід до побудови організаційно-функціональної структури управління державними фінансами, дозволяє забезпечити максимальну ефективність управління, в тому числі завдяки оперативному впровадженню на всіх рівнях бюджетної системи ухвалених політичних рішень. Разом з тим, досягається достатній рівень прозорості управління державними фінансами із одночасною концентрацією відповідальності за прийняті рішення за єдиним

органом виконавчої влади, основним завданням якого є проведення загальної фінансової політики.

Одночасно, підвищується рівень координації та узгодження політичних рішень у сфері управління державними фінансами з їх практичним впровадженням завдяки достатній мобільності органів управління. Висока ефективність та оперативність управління державними фінансами досягається завдяки утворенню стабільних і потужних прямих та зворотних зв'язків між ланками бюджетної системи. А прозорість рішень, сформованих на базі пропозицій фінансових органів нижчого рівня, достатньою мірою враховують спроможність адміністративної системи щодо їх практичної реалізації.

Так, у США формування політичних рішень щодо напрямів та шляхів проведення національної економічної, фінансової, бюджетно-податкової політики здійснюється центральним апаратом Департаменту Казначейства США. Сформовані рішення реалізують відповідні Бюро Департаменту Казначейства США. Наприклад, Бюро державних внутрішніх доходів відповідає за мобілізацію доходів до бюджетів усіх рівнів. Бюро управління державними фінансами виконує функції Казначейства у загальноприйнятому в Європі та країнах СНД розумінні. Окремо слід відмітити наявність у складі Департаменту Казначейства США структурні підрозділи, що відповідають за друкування та виготовлення паперової та металевої національної валюти [52].

Організаційно-функціональна схема Міністерства фінансів Японії [54] має багато спільних рис з організаційно-функціональною схемою Департаменту Казначейства США. Так, на правах незалежної державної агенції функціонує податкова адміністрація з власною інфраструктурою. Крім того, у складі Міністерства фінансів Японії знаходиться структурний підрозділ, відповідальний за виготовлення паперової та металевої готівки національної валюти.

Законодавство Європейського Союзу не містить спеціальних вимог щодо організаційно-функціональної структури органів, що здійснюють управління державними фінансами. Визначення органів, які здійснюють управління у зазначеній сфері, встановлення порядку їх формування та їх

повноважень віднесено до компетенції держав-членів ЄС. Актами законодавства ЄС встановлюються лише основні принципи фінансового регулювання. Зокрема, у сфері оподаткування, митних відносин, страхування, банківської діяльності, а також принципи співробітництва органів фінансової діяльності держав-членів щодо обміну інформацією та інших форм співпраці з метою забезпечення виконання основних принципів ЄС.

Таким чином, організаційно-функціональні структури органів управління державними фінансами в країнах ЄС будуються виходячи із забезпечення найбільш ефективного та оперативного впровадження основних принципів Європейського Союзу.

На даний час у складі державних фінансів Великобританії [10, 53] виділяють державний бюджет, позабюджетні державні фонди, місцеві фінанси, фінанси державних підприємств. Провідною ланкою в системі державних фінансів в країні є державний бюджет. Слід відмітити, що Великобританія є родоначальником складання бюджету і процесу його затвердження. Після революції 1686-1689 років король був змушений відмовитися від права встановлювати податки без згоди парламенту. Витрати держави були розділені на дві частини – цивільні і військові. Військові витрати затверджувалися щорічно, а цивільні витрати тільки у разі, коли король вносив до них зміни. У процесі обмеження королівської влади до цивільних відносилися лише витрати на утримання королеви і її двору [72].

Бюджетний рік в країні розпочинається з 1 квітня і закінчується 31 березня. Державний бюджет у Великобританії ділиться на поточний та капітальний. Понад 90 % доходів поточного бюджету забезпечують податки. Витрати поточного бюджету поділяються: витрати на оборону, економічні і соціальні цілі, управління, субсидії місцевим органам влади, які щорічно затверджуються парламентом; витрати консолідованого фонду, які не розглядаються парламентом (виплати по державному боргу, платежі по «Цивільному листу», які включають утримання королеви та її Двору, платня генеральному контролеру тощо).

Частка державних доходів у валовому внутрішньому продукті складає близько 40 %. Серед витрат найбільша частка припадає на соціальні пріоритети та складає в середньому 13,64 % від валового внутрішнього продукту та 28,60 % від загального обсягу витрат (табл.1.3.1).

Таблиця 1.3.1.
Державні доходи та витрати Великобританії, % до ВВП

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ДОХОДИ	38,01	40,40	41,54	41,29	42,53	40,42
Податкові надходження у тому числі:	27,56	29,90	29,66	29,35	30,33	27,85
непрямі	12,65	13,24	12,57	12,50	11,99	11,74
прямі	14,71	16,44	16,83	16,57	16,71	15,77
на капітал	0,21	0,23	0,27	0,28	1,62	0,35
Відрахування на соціальне страхування	7,31	7,58	8,33	8,23	8,41	8,57
Податки з продажу	1,41	1,58	2,49	2,55	2,55	2,94
Інші поточні доходи	1,67	1,29	0,95	1,05	1,15	0,94
Капітальні доходи	0,06	0,05	0,10	0,11	0,09	0,12
ВИТРАТИ	42,27	39,05	44,19	43,97	47,42	51,63
Проміжне споживання	8,84	9,42	11,76	11,68	12,33	13,30
Оплата праці	10,47	9,70	11,24	10,93	11,07	12,11
Погашення відсотків	3,57	2,71	2,06	2,22	2,25	1,94
Субсидії	0,49	0,44	0,68	0,66	0,62	0,68
Соціальні пріоритети	14,55	12,59	12,58	12,70	13,14	15,10
Інші поточні витрати	1,87	2,46	2,99	2,93	2,91	3,32
Капітальні трансферти	1,03	0,62	1,13	1,12	2,88	2,54
Капітальні вкладення	1,47	1,11	1,75	1,72	2,22	2,65

До основних позабюджетних державних фондів належать соціальні й науково-дослідні. Соціальні фонди акумулюють ресурси, призначені для надання соціальних допомог населенню. Вони утворюються за рахунок трьох джерел: внесків застрахованих осіб, страхових внесків підприємців, субсидій держави. У Великобританії ставки внесків до соціального фонду коливаються від 5,7 % до 9 % в залежності від рівня доходів. Платежі з соціального фонду бувають трьох основних видів: позики з бюджету фонду для фінансування взаємопов'язаних витрат; витрати на «громадську підтримку», які припускають, наприклад, допомогу людям при переселенні, розвитку господарства на новому місці проживання, компенсацію транспортних витрат;

кризові позики, призначені для допомоги громадянам у випадках небезпеки для їхнього здоров'я і життєдіяльності при надзвичайних ситуаціях.

Основне місце серед науково-дослідних фондів Великобританії займає Фонд національної корпорації з розвитку досліджень. Він має самостійний бюджет і не залежить від державного бюджету. Його кошти формуються за рахунок доходів від продажу ліцензій на право використання винаходів. Держава надає фонду безстрокові позики і щорічні субсидії. За рахунок коштів фонду здійснюються капітальні вкладення приватних підприємств, які займаються науковою розробкою та впровадженням її результатів у виробництво. На кошти фонду здійснюються дослідження, проведені в лабораторіях державних університетів, національних і приватних компаніях і доводяться до їх промислового впровадження.

Ще однією ланкою системи державних фінансів у Великобританії є місцеві фінанси. Їх основою виступають місцеві бюджети-бюджети графств і округів. За їх рахунок органи місцевого самоврядування забезпечують соціально-економічний розвиток територій. До основних бюджетоутворюючих джерел місцевих бюджетів належать: субсидії центрального уряду, податок на житло, тарифи на рухоме майно, а також різні збори і доходи від продажу ліцензій. Тарифи на рухоме майно представляють собою податок, що стягується з власників рухомого майна, вартість якої переоцінюється кожні п'ять років. Нерухоме майно обкладається податком на житло. Кожне житло відноситься до однієї з восьми оціночних категорій залежно від його реальної вартості.

Фінанси державних підприємств включають: фінанси державних корпорацій змішаних і відомчих підприємств. Державні корпорації перебувають у віданні уряду та представляють собою підприємства націоналізованих галузей промисловості (вугільної, газової, енергетики тощо). Фінансові відносини цієї ланки системи державних фінансів представлені, в основному, взаємозв'язками з бюджетом щодо сплати податків та отримання трансфертів.

Для реалізації інтересів держави і суспільства через систему державних витрат у Великобританії застосовуються різні форми фінансового контролю. Департамент граничних витрат розробляє тверді ліміти по витратах кожного міністерства, які переглядаються тільки в разі значного зростання інфляції в порівнянні з плановим рівнем; щорічне управління витратами, яке включає такі групи витрат, як платежі по соціальному забезпеченню, які не можуть лімітуватися більше ніж один раз на рік.

У Великобританії широко розвинене партнерство державного та приватного секторів в області фінансування державних послуг. Оскільки послуги державного сектору та потреб його інфраструктур дуже специфічні, компанії приватного сектору конкурують у забезпеченні зазначених потреб. Управління фінансами, в тому числі державними фінансами охоплює діяльність держави, пов'язану з проведенням загальної фінансової політики, з фінансовим плануванням, координацією фінансових ресурсів, розробкою фінансового законодавства, складання і виконання бюджету, збір податків, випуск позик, управління державним боргом.

В США управління державними фінансами знаходиться у віданні фінансового апарату, основною ланкою якого є – Департамент Казначейства [52]. Основними завданнями Департаменту є розробка фінансової та податкової політики держави, політики в галузі державних витрат, здійснення контролю за дотриманням фінансового законодавства. Міністерство фінансів складає проект державного бюджету й організовує його виконання. Крім Департаменту у США є Адміністративно-бюджетне управління при Президентові, яке формує видаткову частину федерального бюджету.

Важливе значення у процесі забезпечення управління федеральними фінансами у США належить незалежному від Уряду і підзвітному Конгресу спеціалізованому органу фінансового контролю – Головному контрольно-ревізійному управлінню. До його функцій входять: тлумачення фінансово-нормативних актів; здійснення контролю за законністю й ефективністю операцій, що проводяться урядовими відомствами; надання допомоги

Конгресу, його комітетам і конгресменам; контроль за виконанням окремих платіжних операцій; встановлення правил ведення фінансових операцій і звітності у федеральних установах. Фактично діяльність контрольного управління полягає у щорічних перевірках стану фінансів федеральних відомств, а також підготовці документів та рекомендацій Президенту та Конгресу на основі проведення перевірок.

Систему Департаменту Казначейства США утворюють структурні підрозділи, які відповідають за формування позицій Департаменту щодо окремих напрямів національної економічної політики. Департамент складається з відомчих офісів Центрального апарату Міністерства та Бюро. Відомчі офіси Центрального апарату Департаменту формують політику, в той час як Бюро відповідає за реалізацію операційних функцій.

Міністерство фінансів Канади - федеральне міністерство, до обов'язків якого відноситься підготовка федерального бюджету, підготовка податкового і тарифного законодавства, управління федеральними позиками на фінансових ринках, забезпечення основних трансфертних платежів з федерального бюджету до бюджету провінцій і територій, розробка політики регулювання фінансового сектору, а також представлення Канади у міжнародних фінансових організаціях. Крім того, Міністерство фінансів Канади відповідає за забезпечення державних органів влади аналізом і консультативними порадами з широкого кола питань економіки і фінансів Канади [51].

Структурні підрозділи Міністерства фінансів забезпечують моніторинг і дослідження економіки Канади в усіх її важливих аспектах - обсяги виробництва і економічний ріст, зайнятість і доходи, цінова стабільність і монетарна політика, а також довгострокові структурні зміни. Міністерство фінансів також здійснює регуляторну діяльність у сфері торгівлі, монетарної політики та інших аспектів глобальної економіки Канади.

Міністерство фінансів Канади співпрацює з іншими федеральними міністерствами для забезпечення координації і гармонізації усіх федеральних

програм. Міністерство фінансів координує діяльність федеральних та провінційних органів влади, особливо з питань бюджетної і податкової політики.

Основною метою діяльності Міністерства фінансів Канади є забезпечення керівництва Міністерства та інших органів виконавчої влади інформаційно-аналітичними матеріалами та проектами рішень з питань розробки і впровадження бюджетно-податкової та інших напрямів економічної політики.

Основні завдання Міністерства фінансів Канади полягають у: аналізі сучасної економічної і фінансової ситуації та її перспектив в Канаді та інших країнах, які мають значення для національної економіки; розробці рекомендацій щодо заходів у сферах державних видатків, оподаткування, позик та управління готівковим обігом для досягнення цілей, поставлених державою; наданні консультативних порад стосовно платіжного балансу, валютних резервів, міжнародних монетарних та фіскальних угод, карбування монет та інших відповідних питань; участі у міжнародних переговорах і зустрічах по торгівлі, фінансах, оподаткуванні та економічному розвитку; забезпечення частки фінансування міжнародних фінансових організацій, таких як Світовий Банк; наданні консультацій з питань федерально-провінційних бюджетно-податкових і економічних відносин та встановленні зв'язків і взаємодії з колегами у провінційних міністерствах; визначенні та фінансуванні трансфертних платежів з федерального бюджету до бюджетів провінцій і територій за такими програмами як План вирівнювання, Федеральна програма фінансування сфери охорони здоров'я і соціального розвитку та Фінансування розвитку територій за узгодженою фінансовою формулою; наданні консультативних порад, розробці політики і координуванні з законодавчими органами майбутніх напрямків розвитку фінансового сектору, особливо банківської системи і системи страхування в Канаді; інформуванні громадськості Канади щодо економічних і бюджетно-податкових цілей держави.

РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ

2.1. Складові системи державних фінансів

Фінанси завжди функціонують у певній системі, яка складається з багатьох елементів, якими є суб'єкти фінансової діяльності, що здійснюють фінансові операції між собою. Кожен із суб'єктів виконує операції з мобілізації, розподілу і використання фінансових ресурсів, пов'язаних з проведенням певних видів діяльності. Такі операції здійснюються в певних умовах і підлягають регулюванню державними органами влади та управління. Тому розвиток фінансової системи передбачає наявність певного фінансово-кредитного механізму, в межах якого виконуються фінансові операції суб'єктів.

Фінансова система – сукупність фінансових операцій, які проводяться суб'єктами фінансової діяльності з використанням певного фінансово-кредитного механізму. Розгляд фінансової системи за складом суб'єктів передбачає визначення підсистем такої діяльності. Такими підсистемами є державні фінанси, фінанси недержавних підприємств і установ, фінанси громадян, фінанси спільних підприємств, фінанси закордонних юридичних і фізичних осіб та ін. В свою чергу, кожен із наведених елементів охоплює певний комплекс фінансових операцій. Зокрема, до складу державних фінансів входять державний бюджет, фінанси державних цільових фондів, державний кредит, фінанси державних підприємств і установ та ін. [16]

Державні фінанси охоплюють проведення таких операцій: формування доходів, розподіл видатків, здійснення інвестиційної діяльності, передавання державного майна в оренду, проведення приватизації державного майна, створення спільних підприємств, залучення і використання грошових коштів на умовах кредиту та ін. У межах державних фінансів фінансові операції можуть проводитися різними суб'єктами державного управління: урядом, центральним банком, державними цільовими фондами, органами управління державними

підприємствами і установами, органами місцевого самоврядування та ін. До фінансів недержавних підприємств і установ належать фінанси індивідуальних приватних і колективних підприємств. В свою чергу, колективні підприємства поділяються на господарські товариства, кооперативи, сімейні підприємства та ін.

Фінанси домогосподарств передбачають проведення операцій з фінансовими активами і зобов'язаннями, які здійснюються громадянами. Слід звернути увагу також на розвиток фінансів спільних підприємств. Фінанси спільних господарств – це фінанси підприємств, які створюються державними органами управління, юридичними та фізичними особами за участю іноземних учасників. На території України фінансові операції проводяться також зарубіжними юридичними і фізичними особами, які мають резиденцію в Україні (резиденти) або діють за межами України (нерезиденти). Структуру фінансової системи України відображено на рис. 2.1.1.

Рис. 2.1.1 Складові фінансової системи України

Взаємодія між елементами фінансової системи здійснюється з використанням різних інструментів, таких як податки, збори, відрахування, інвестиції, кредити, дотації, субвенції, ціни і тарифи, квоти, ліцензії, емісія грошових коштів, цінних паперів, продаж активів, формування і використання страхових фондів та ін. Така взаємодія відбувається в межах певного фінансово-кредитного механізму [18]. Фінансово-кредитний механізм – це сукупність способів, форм та інструментів, які використовуються в процесі проведення фінансових операцій.

Такий механізм передбачає використання певних форм і методів фінансової діяльності, які регламентуються законодавством та рішеннями державних органів управління. До них, зокрема, належать встановлені законодавством форми і

способи підприємницької діяльності, емісії цінних паперів, прямого і непрямого оподаткування, форми проведення інвестиційної діяльності, умови та методи кредитування суб'єктів господарської діяльності та ін.

Форми і методи фінансової діяльності використовуються суб'єктами на основі вибору найбільш доцільних дій для вирішення поставлених задач. Суб'єкти фінансової діяльності можуть застосовувати форми, способи та інструменти, які не заборонено до використання нормативними актами. Вимогами до цих форм, способів та інструментів є їх відповідність загальним умовам проведення підприємницької діяльності.

Фінансово-кредитний механізм передбачає використання певних способів мобілізації фінансових ресурсів суб'єктами фінансової діяльності. До них, зокрема, відносять:

- 1) самофінансування – це мобілізація додаткових фінансових ресурсів за рахунок доходів, одержаних суб'єктом у попередні періоди;
- 2) кредитування, що передбачає мобілізацію фінансових ресурсів на умовах позики;
- 3) емісія цінних паперів, тобто залучення ресурсів шляхом проведення випуску, продажу, обміну цінних паперів на інші активи, внесення їх до статутних фондів тощо;
- 4) державне фінансування – операції, що передбачають залучення ресурсів з фондів державного бюджету або державних цільових фондів. Воно проводиться в межах програм фінансування галузей, напрямів розвитку або навіть окремих (як правило, стратегічних) підприємств за рішенням державних органів влади й управління;
- б) закордонне фінансування – це мобілізація ресурсів, які надаються міжнародними фінансовими організаціями, іноземними державами, зарубіжними юридичними та фізичними особами в межах програм, які фінансуються з метою вирішення певних проблем;
- 6) інші види фінансування, у межах яких здійснюються безоплатне передавання цінностей, внески до статутних фондів неакціонерних форм

господарських товариств, це кошти, одержані в процесі реструктуризації капіталу та ін.

Важлива роль у проведенні фінансової діяльності належить фінансовій інфраструктурі. Фінансова інфраструктура – це сутність інститутів (підприємств, установ, служб), які забезпечують організацію проведення фінансової діяльності. Як правило, такі інститути є посередниками фінансової діяльності і забезпечують надання фінансових послуг. До фінансової інфраструктури належать комерційні банки, фондові, валютні і товарні біржі, інвестиційні фонди й інвестиційні компанії, страхові фірми, дочірні підприємства, аудиторські і консультативні фірми, торговці цінними паперами, реєстратори, зберігачі, депозитарії та ін. Вони надають фінансові послуги юридичним та фізичним особам на основі умов, визначених законодавством [15].

Фінансові послуги – операції з фінансовими активами, які здійснюються в інтересах третіх осіб (за власний рахунок або з використанням залучених коштів) з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості активів. Фінансові послуги надаються підприємствами, що входять до складу фінансової інфраструктури, як за рахунок власних ресурсів, так і за кошти клієнтів. Такі операції суб'єкти фінансової інфраструктури проводять на основі одержаних ліцензій. Учасники фінансових послуг діють на певних ринках: банківських послуг, страхових послуг, цінних паперів та ін. [19] Фінансовими послугами є: випуск платіжних документів, платіжних карток; довірче управління фінансовими активами; діяльність з обміну валют; залучення фінансових активів із зобов'язаннями щодо подальшого їх повернення; фінансовий лізинг; надання коштів у позику; надання гарантій та поручительств; переказ грошей; послуги у сфері страхування та пенсійного забезпечення; торгівля цінними паперами; факторинг; інші операції.

Управління державними фінансами здійснюється за допомогою фінансового апарату, до складу якого входять органи державного управління

всіх рівнів, що вирішують питання мобілізації, розподілу та використання державних фінансових ресурсів [11].

До складу державного фінансового апарату України входять: Міністерство фінансів; Державна податкова служба; Державна казначейська служба; Державна фінансова інспекція; Рахункова палата; Митна служба; Національний банк; Державна служба фінансового моніторингу; Антимонопольний комітет України; інші суб'єкти.

Міністерство фінансів України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Виступає основним органом у системі центральних органів виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної фінансової, бюджетної, податкової, митної політики, політики у сфері державного фінансового контролю, казначейського обслуговування бюджетних коштів, бухгалтерського обліку, випуску і проведення лотерей, організації та контролю за виготовленням цінних паперів, документів суворой звітності, видобутку, виробництва, використання та зберігання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння; у сфері запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму.

Завданнями органів державної податкової служби є: здійснення контролю за додержанням податкового законодавства, правильністю обчислення, повнотою і своєчасністю сплати до бюджетів, державних цільових фондів податків і зборів, а також неподаткових доходів, установлених законодавством; внесення у встановленому порядку пропозицій щодо вдосконалення податкового законодавства; прийняття у випадках, передбачених законом, нормативно-правових актів і методичних рекомендацій з питань оподаткування; формування та ведення Державного реєстру фізичних осіб - платників податків та Єдиного банку даних про платників податків - юридичних осіб; надання податкових консультацій; запобігання злочинам та іншим правопорушенням, віднесеним законом до

компетенції податкової міліції, їх розкриття, припинення, розслідування та провадження у справах про адміністративні правопорушення.

Державна Казначейська служба: здійснює через систему електронних платежів Національного банку України розрахунково-касове обслуговування розпорядників, одержувачів бюджетних коштів та інших клієнтів, операцій з коштами бюджетів, спільних із міжнародними фінансовими організаціями проектів; управляє ліквідністю субрахунків єдиного казначейського рахунка; за погодженням із Мінфіном України залучає на поворотній основі кошти єдиного казначейського рахунка для покриття тимчасових касових розривів місцевих бюджетів, Пенсійного фонду України та для надання середньострокових позик місцевим бюджетам; здійснює відкриття та закриття рахунків поточного бюджетного періоду, а також відкриття рахунків наступного бюджетного періоду; здійснює безспірне списання коштів державного бюджету та місцевих бюджетів на підставі рішення суду; здійснює безспірне вилучення коштів із місцевих бюджетів відповідно до Бюджетного кодексу України; здійснює повернення коштів, помилково або надміру зарахованих до бюджету, за поданням органів, що контролюють справляння надходжень бюджету; нараховує штрафи за неповне або несвоєчасне повернення коштів надміру сплачених податків відповідно до законодавства; здійснює розподіл коштів між державним бюджетом, бюджетами Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя, а також між місцевими бюджетами відповідно до нормативів відррахувань, визначених бюджетним законодавством, і перерахування розподілених коштів за належністю; проводить взаємні розрахунки між державним бюджетом та бюджетами Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя, а також між місцевими бюджетами у порядку, встановленому законодавством; веде базу даних про мережу розпорядників і одержувачів бюджетних коштів, складає та веде єдиний реєстр розпорядників та одержувачів бюджетних коштів; веде облік бюджетних асигнувань, доводить до розпорядників та одержувачів бюджетних коштів

витяг із розпису державного бюджету та зміни до нього; здійснює реєстрацію та облік бюджетних зобов'язань розпорядників та одержувачів бюджетних коштів і відображає їх у звітності про виконання бюджету; забезпечує організацію та координацію діяльності головних бухгалтерів бюджетних установ та контроль за виконанням ними своїх повноважень шляхом оцінки їх діяльності; погоджує призначення на посади та звільнення з посад головних бухгалтерів бюджетних установ; веде бухгалтерський облік усіх операцій з виконання державного та місцевих бюджетів; зводить та складає звітність про виконання державного, місцевих і зведеного бюджетів та подає звітність органам законодавчої і виконавчої влади в обсязі та строки, визначені бюджетним законодавством. Складає та подає відповідним місцевим фінансовим органам звітність про виконання місцевих бюджетів; здійснює за дорученням Мінфіну України погашення та обслуговування державного боргу в національній та іноземній валютах; розміщує на офіційному сайті Казначейства України квартальну та річну звітність про виконання Державного бюджету України; здійснює у межах повноважень контроль; здійснює попередження учасників бюджетного процесу про неналежне виконання бюджетного законодавства; зупиняє операції з бюджетними коштами та ініціює зупинення бюджетних асигнувань у разі вчинення учасником бюджетного процесу порушення бюджетного законодавства; узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів міністерств; надає консультаційну допомогу учасникам бюджетного процесу з питань, що належать до компетенції Казначейства України; забезпечує функціонування багаторівневої інформаційно-обчислювальної системи, внутрішньої платіжної системи, вживає заходів до захисту інформації, яка обробляється органами Казначейства України; здійснює відповідно до законодавства України, управління об'єктами державної власності, що належать до сфери його

управління; здійснює інші повноваження, визначені законами України та покладені на Казначейство України Президентом України.

2.2. Бюджет як складова системи державних фінансів

Державний бюджет являє собою централізований фонд грошових ресурсів, необхідний для виконання функцій держави. Ці функції зводяться до перерозподілу коштів та контролю за їх ефективним використанням. У цьому сенсі функції бюджету схожі з функціями фінансів, що зрозуміло, оскільки бюджет лише частина цілого. Разом з тим, стосовно до державного бюджету прийнято виділяти такі функції, пов'язані з державним устроєм: втручання в економіку; підтримання державного апарату управління; правоохоронні органи і судоустрій; медицина, охорона здоров'я та освіта; оборона країни [5].

Всі ці функції багато в чому можливі саме завдяки фінансовій системі.

Принципами бюджетної системи є її засадничі початку і правила: єдності, повноти, реальності, гласності та самостійності усіх бюджетів, що входять до бюджетної системи.

Єдність бюджетної системи забезпечується єдиною правовою базою, використанням єдиних бюджетних класифікацій, єдністю форми бюджетної документації, наданням необхідної статистичної та бюджетної інформації з одного рівня бюджету на інший для складання консолідованих бюджетів, узгодженими принципами бюджетного процесу, єдністю грошової системи. Крім цього. Принцип єдності бюджетної системи ґрунтується на взаємодії бюджетів усіх рівнів, що здійснюється через використання регулюючих доходних джерел, створення цільових і регіональних бюджетних фондів, їх частковий перерозподіл. Механізмом реалізації принципу єдності бюджетної системи є єдина соціально-економічна, включаючи податкову, політика.

Самостійність бюджетів забезпечується наявністю власних джерел доходів і правом визначати напрями їх використання і витрачаємо. До

власних джерел доходів бюджетів відносяться: закріплені законом дохідні джерела для кожного рівня бюджету; відрахування по регулюючим дохідних джерел; додаткові джерела, що встановлюються самостійно представницькими органами влади суб'єктів і місцевими органами влади.

Рішення представницьких органів влади з бюджетних питань підлягають опублікуванню у засобах масової інформації в строки, встановлені відповідним представницьким органом влади, або доводяться до відома населення в інший спосіб виходячи з можливостей відповідного представницького органу влади. У разі прийняття рішення про відхилення проекту бюджету або про незатвердження звітів про виконання бюджету і використання коштів позабюджетних і валютного фондів у засобах масової інформації повинні бути опубліковані необхідні відомості про причини прийняття такого рішення.

Правові засади функціонування бюджетної системи України, її структура і принципи визначаються ст.ст. 95—98 Конституції України та Бюджетним кодексом України.

Бюджетна система України — сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного та адміністративно-територіального устроїв і врегульована нормами права.

Бюджет являє собою план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду.

Місцевими бюджетами визнаються бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети, бюджети районів у містах та бюджети місцевого самоврядування.

Бюджетами місцевого самоврядування визнаються бюджети територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об'єднань.

Сукупність показників бюджетів, що використовуються для аналізу і прогнозування економічного і соціального розвитку держави, є зведеним бюджетом. Він включає показники Державного бюджету України, зведеного бюджету Автономної Республіки Крим та зведених бюджетів областей та міст Києва і Севастополя.

Зведений бюджет Автономної Республіки Крим містить показники бюджету Автономної Республіки Крим, зведених бюджетів її районів та бюджетів міст республіканського значення.

Зведений бюджет області включає показники обласного бюджету, зведених бюджетів районів і бюджетів міст обласного значення цієї області.

Зведений бюджет району включає показники районних бюджетів, бюджетів міст районного значення, селищних і сільських бюджетів цього району.

Зведений бюджет міста з районним поділом містить показники міського бюджету та бюджетів районів, що входять до його складу. У разі, коли місту або району у місті адміністративно підпорядковані інші міста, селища чи села, зведений бюджет міста або району в місті включає показники бюджетів цих міст, селищ і сіл.

Бюджетна система України ґрунтується на принципах, визначених ст. 7 Бюджетного кодексу України [17].

Принцип єдності бюджетної системи України — єдність бюджетної системи України забезпечується єдиною правовою базою, єдиною грошовою системою, єдиним регулюванням бюджетних відносин, єдиною бюджетною класифікацією, єдністю порядку виконання бюджетів та ведення бухгалтерського обліку і звітності.

Принцип збалансованості — повноваження на здійснення витрат бюджету повинні відповідати обсягу надходжень до бюджету на відповідний бюджетний період.

Принцип самостійності — Державний бюджет України та місцеві бюджети є самостійними. Держава не несе відповідальності коштами

державного бюджету за бюджетні зобов'язання органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування. Органи влади Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування коштами відповідних бюджетів не несуть відповідальності за бюджетні зобов'язання одне одного, а також за бюджетні зобов'язання держави. Самостійність бюджетів забезпечується закріпленням за ними відповідних джерел доходів, правом відповідних органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування на визначення напрямів використання коштів відповідно до законодавства України, правом Верховної Ради Автономної Республіки Крим та відповідних рад самостійно і незалежно одна від одної розглядати та затверджувати відповідні бюджети.

Принцип повноти — до складу бюджетів підлягають включенню всі надходження до бюджетів і витрати бюджетів, що здійснюються відповідно до нормативно-правових актів органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування.

Принцип обґрунтованості — бюджет формується на реалістичних макропоказниках економічного і соціального розвитку держави та розрахунках надходжень до бюджету і витрат бюджету, що здійснюються відповідно до затверджених методик і правил.

Принцип ефективності — при складанні та виконанні бюджетів усі учасники бюджетного процесу мають прагнути досягнення запланованих цілей при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів та досягнення максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів.

Принцип субсидіарності — розподіл видів видатків між державним бюджетом і місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами повинен ґрунтуватися на максимально можливому наближенні надання суспільних послуг до їх безпосереднього споживача.

Принцип цільового використання бюджетних коштів — бюджетні кошти використовуються тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями.

Принцип справедливості і неупередженості — бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами.

Принцип публічності та прозорості — Державний бюджет України та місцеві бюджети затверджуються, а рішення щодо звіту про їх виконання приймаються відповідно Верховною Радою України, Верховною Радою Автономної Республіки Крим та відповідними радами.

Принцип відповідальності учасників бюджетного процесу — кожен учасник бюджетного процесу несе відповідальність за свої дії або бездіяльність на кожній стадії бюджетного процесу.

Для всіх бюджетів, що складають бюджетну систему, бюджетний період становить один календарний рік, який починається 1 січня кожного року і закінчується 31 грудня того ж року. Неприйняття Верховною Радою України закону про Державний бюджет України до 1 січня не є підставою для встановлення іншого бюджетного періоду. За особливих обставин відповідно до Конституції України бюджетний період для Державного бюджету України може бути іншим. Особливими обставинами згідно зі ст. 3 Бюджетного кодексу України є: 1) введення воєнного стану; 2) оголошення надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях; 3) оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації, необхідність усунення природних чи техногенних катастроф.

Для здійснення контролю за фінансовою діяльністю органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших розпорядників бюджетних коштів, проведення необхідного аналізу в розрізі доходів, а також організаційних, функціональних та економічних категорій видатків, забезпечення загальнодержавної і міжнародної порівнянності бюджетних показників

застосовується бюджетна класифікація України (ч. 1 ст. 8 Бюджетного кодексу України).

Бюджетна класифікація — це єдине систематизоване згрупування доходів, видатків (у тому числі кредитування за вирахуванням погашення) та фінансування бюджету за ознаками економічної сутності, функціональної діяльності, організаційного устрою та іншими ознаками відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів.

Згідно з ч. 3 ст. 8 Бюджетного кодексу України бюджетна класифікація має такі складові: 1) класифікація доходів бюджету; 2) класифікація видатків (у тому числі кредитування за вирахуванням погашення) бюджету; 3) класифікація фінансування бюджету; 4) класифікація боргу.

Доходи бюджету класифікуються за такими розділами: 1) податкові надходження; 2) неподаткові надходження; 3) доходи від операцій з капіталом; 4) трансферти (ст. 9 Бюджетного кодексу України).

Податковими надходженнями визнаються передбачені податковими законами України загальнодержавні і місцеві податки, збори та інші обов'язкові платежі.

Неподатковими надходженнями визнаються: 1) доходи від власності та підприємницької діяльності; 2) адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу; 3) надходження від штрафів і фінансових санкцій; 4) інші неподаткові надходження.

Трансферти — це кошти, одержані від інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі.

Видатки бюджету класифікуються за: 1) функціями, з виконанням яких пов'язані видатки (функціональна класифікація видатків); 2) економічною характеристикою операцій, при проведенні яких здійснюються ці видатки (економічна класифікація видатків); 3) ознакою головного розпорядника бюджетних коштів (відомча класифікація видатків); 4) бюджетними

програмами (програмна класифікація видатків (ст. 10 Бюджетного кодексу України)).

Класифікація видатків з функціонального погляду має такі рівні деталізації: 1) розділи, в яких визначаються видатки бюджетів на здійснення відповідно загальних функцій держави, Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування; 2) підрозділи та групи, в яких конкретизуються напрями спрямування бюджетних коштів на здійснення відповідно функцій держави, Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування.

За економічною класифікацією видатки бюджету поділяються на поточні, капітальні та кредитування за вирахуванням погашення, склад яких визначається Міністром фінансів України.

Відомча класифікація видатків бюджету визначає перелік головних розпорядників бюджетних коштів. На її основі Державне казначейство України та місцеві фінансові органи ведуть реєстр усіх розпорядників бюджетних коштів.

Програмна класифікація видатків бюджету застосовується при формуванні бюджету за програмно-цільовим методом.

Класифікація фінансування бюджету визначає джерела отримання фінансових ресурсів, необхідних для покриття дефіциту бюджету, і напрями витрачання фінансових ресурсів, що утворилися в результаті перевищення доходів бюджету над його видатками (до цієї категорії належать платежі з погашення основної суми боргу).

Класифікація фінансування бюджету здійснюється за такими ознаками: 1) фінансування за типом кредитора — за категоріями кредиторів або власників боргових зобов'язань; 2) фінансування за типом боргового зобов'язання — за коштами, що залучаються для фінансування дефіциту або профіциту.

Класифікація боргу систематизує інформацію про всі боргові зобов'язання держави, Автономної Республіки Крим, місцевого

самоврядування. Борг класифікується за типом кредитора і типом боргового зобов'язання.

Відповідно до ст. 13 Бюджетного кодексу України бюджет може складатися із загального і спеціального фондів.

Загальний фонд бюджету включає: 1) всі доходи бюджету, крім тих, що призначені для зарахування до спеціального фонду; 2) всі видатки бюджету за рахунок надходжень до загального фонду бюджету; 3) фінансування загального фонду бюджету.

Спеціальний фонд бюджету містить: 1) бюджетні призначення на видатки за рахунок конкретно визначених джерел надходжень; 2) гранти або дарунки (у вартісному численні), одержані розпорядниками бюджетних коштів на конкретну мету; 3) різницю між доходами і видатками спеціального фонду бюджету.

Розподіл бюджету на загальний та спеціальний фонди визначається Законом про Державний бюджет України. Джерела формування спеціального фонду визначаються виключно законами України. Підставою для рішення відповідної ради про створення спеціального фонду у складі місцевого бюджету може бути виключно Закон про Державний бюджет України.

Згідно зі ст. 14 Бюджетного кодексу України прийняття Державного бюджету України або бюджету Автономної Республіки Крим, міського бюджету на відповідний бюджетний період з дефіцитом дозволяється у разі наявності обґрунтованих джерел фінансування дефіциту відповідного бюджету. При цьому слід враховувати, що бюджет Автономної Республіки Крим та міські бюджети можуть прийматися з дефіцитом виключно у частині дефіциту бюджету розвитку, а затвердження обласних, районних, районних у містах, сільських та селищних бюджетів з дефіцитом не допускається (ст. 72 Бюджетного кодексу України).

Дефіцит бюджету — це перевищення видатків бюджету над його доходами.

Профіцит бюджету — це перевищення доходів бюджету над його видатками. Згідно з ч. 2 ст. 14 Бюджетного кодексу України профіцит бюджету затверджується виключно з метою погашення основної суми боргу.

Джерелами фінансування дефіциту бюджетів є державні внутрішні та зовнішні запозичення, внутрішні запозичення органів влади Автономної Республіки Крим, внутрішні та зовнішні запозичення органів місцевого самоврядування з дотриманням умов, визначених Бюджетним кодексом України.

Запозичення — це операції, пов'язані з отриманням бюджетом коштів на умовах повернення, платності та строковості, в результаті яких виникають зобов'язання держави, Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування перед кредиторами.

Право на здійснення державних внутрішніх і зовнішніх запозичень у межах і на умовах, передбачених законом про Державний бюджет України, належить державі в особі міністра фінансів України за дорученням Кабінету Міністрів України. Ці запозичення не можуть використовуватись для забезпечення фінансовими ресурсами поточних видатків держави, за винятком випадків, коли це необхідно для збереження загальної економічної рівноваги. З метою економії коштів та ефективності їх використання міністр фінансів України має право вибрати кредитора, вид позики і валюту запозичення.

Право здійснювати внутрішні запозичення мають виключно Верховна Рада Автономної Республіки Крим та міські ради. Разом з тим ст. 73 Бюджетного кодексу України передбачає, що для покриття тимчасових касових розривів, що виникають під час виконання загального фонду місцевого бюджету, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних рад за рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи відповідної ради можуть отримати короткотермінові позики у фінансово-кредитних установах на термін до 3 місяців, але в межах поточного бюджетного періоду. Порядок

отримання таких позичок визначається Міністерством фінансів України. Зовнішні запозичення можуть здійснювати лише міські ради міст з чисельністю населення понад 800 тис. мешканців за офіційними даними державної статистики на час ухвалення рішення про здійснення запозичень.

Порядок надання гарантій щодо виконання боргових зобов'язань встановлено ст. 17 Бюджетного кодексу України. Так, Кабінет Міністрів України в особі міністра фінансів України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим в особі міністра фінансів АРК та міські ради в особі керівників їх виконавчих органів можуть надавати гарантії щодо виконання боргових зобов'язань суб'єктам виключно у межах повноважень, встановлених відповідно законом про Державний бюджет України чи рішенням про місцевий бюджет. Гарантії надаються лише на умовах платності, строковості, майнового забезпечення та зустрічних гарантій, отриманих від інших суб'єктів.

Граничний обсяг внутрішнього та зовнішнього державного боргу, боргу Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування, граничний обсяг надання гарантій встановлюються на кожний бюджетний період відповідно законом про Державний бюджет України чи рішенням про місцевий бюджет [16]. Величина основної суми державного боргу не повинна перевищувати 60 % фактичного річного обсягу валового внутрішнього продукту України.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ В УКРАЇНІ

3.1. Стратегічні напрями удосконалення системи державних фінансів

Важливу роль у розвитку державних фінансів відіграє бюджетна політика. Бюджетна політика – це комплекс заходів, спрямованих на залучення, розподіл і використання коштів державного бюджету. Мобілізація доходів до державного бюджету здійснюється за допомогою стягнення податків, зборів та обов'язкових відрахувань, залучення неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом, одержання трансфертів та ін. Розподіл ресурсів державного бюджету проводиться в процесі формування державних видатків. Задачами бюджетної політики є також забезпечення раціонального й ефективного використання коштів державного бюджету. Для їх вирішення встановлюють певні вимоги до фінансування витрат державного бюджету, державні органи здійснюють контроль за використанням бюджетних коштів, запроваджують більш досконале податкове регулювання бюджетного процесу та ін.

До основних засад проведення бюджетної політики в Україні належать: збільшення обсягу грошових надходжень до доходів бюджету; скорочення взаємозаліків та інших негрошових витрат; оптимізація видатків державного бюджету; обмеження зростання державного боргу; скорочення дефіциту державного бюджету; зміцнення місцевих бюджетів та ін. Організація та ефективність проведення такої політики впливають на інфляційні процеси, валютний курс, обсяги і напрями використання кредитних ресурсів, залучення іноземних капіталів, державний борг, розвиток окремих галузей економіки, фінансування підприємницької діяльності та ін.

Бюджетна політика охоплює операції з формування, розподілу і використання коштів державного бюджету з метою досягнення необхідних результатів. Бюджетна політика проводиться на різних рівнях:

загальнодержавному, республіканському і місцевому, на кожному з яких вона має певні особливості. Разом з тим, цей різновид політики на рівні окремого бюджету тісно пов'язаний з іншими бюджетами. Першочергове значення в розвитку бюджетної політики належить її проведенню на макроекономічному (загальнодержавному) рівні [59-60].

Перш за все така політика проводиться в процесі формування доходів бюджетів. У ході неї здійснення визначають:

- перелік та межі податкових надходжень;
- пільги з оподаткування галузей, підприємств і певних груп населення;
- форми та обсяги неподаткових доходів;
- межі проведення операцій державних органів управління з капіталом;
- джерела формування доходів бюджетних цільових фондів;
- напрями і обсяги офіційних трансфертів;
- граничні величини державних внутрішніх та зовнішніх запозичень;
- умови надання, обсяги та механізми стягнення державних гарантій за кредити;
- умови проведення управління державним боргом;
- порядок реструктуризації та списання заборгованості (недоїмки) до бюджетів;
- джерела формування коштів установ і організацій, які утримують за рахунок державного бюджету.

У процесі розподілу коштів державного бюджету за допомогою бюджетної політики визначають і закріплюють видатки за основними розпорядниками. Таким чином фінансують державні витрати на утримання органів державного управління, оборони, розвиток освіти і науки, народного господарства, захист навколишнього середовища, обслуговування державного боргу та ін. Державні видатки відіграють важливу роль у проведенні структурної перебудови економіки, розвитку підприємницької діяльності, вирішенні соціальних проблем.

Бюджетна політика має за мету досягнення певних господарських результатів: економічного зростання, цінової стабільності, повної зайнятості, сприяння розвитку підприємницької діяльності, підтримки малозабезпечених верств населення, забезпечення однакових умов для розвитку територій та ін. Вибір орієнтирів для проведення бюджетної політики, по суті, передбачає і напрями її проведення. Так, акцент на економічному зростанні передбачає сприяння процесам надання суспільних благ, здійснення видатків на сферу освіти, науки та ін. Для забезпечення цінової стабільності та повної зайнятості уряд має проводити політику, спрямовану на збільшення обсягів видатків та зменшення рівня оподаткування в періоди (спаду, скорочення видатків і підвищення рівня оподаткування в періоди економічного зростання) [50].

На кожному етапі розвитку країни бюджетна політика вирішує певні задачі, з-поміж яких:

- 1) формування достатнього рівня доходів для всіх елементів бюджетної системи. У процесі вирішення цього завдання застосовують такі інструменти: перелік і ставки податків і зборів, пільги з оподаткування, трансферти та ін.;
- 2) раціоналізація обсягів і структури видатків бюджету. Для цього використовують: розмежування загальних і капітальних видатків, визначення обсягів державних інвестицій і державного кредиту, досягнення раціональних розмірів державних гарантій за кредити та ін.;
- 3) оптимізація кредиторської та дебіторської заборгованості бюджетів. Інструментами досягнення таких задач є скорочення бартерних операцій, використання вексельних розрахунків, поліпшення роботи виконавчих органів зі збору доходів і виконання видатків, списання і реструктуризація заборгованості та ін.;
- 4) досягнення бюджетної збалансованості. Інструментами, за допомогою яких реалізуються такі задачі, є державні позики, створення резервів, одержання кредитів та ін.;

5) збалансованість бюджетів всіх рівнів. Вирішення таких задач здійснюється з використанням таких інструментів, як бюджетне регулювання, проведення взаємозаліків між різними структурними елементами бюджетної системи та ін.

Напрями проведення бюджетної політики на загальнодержавному рівні визначають рішення Верховної Ради України і відображаються в законах і постановах, найважливішими з яких є Бюджетний Кодекс України, Бюджетна декларація, Закон про державний бюджет на поточний рік та ін. У процесі виконання бюджету зазначена політика реалізується урядом, а також іншими органами державного управління: НБУ, ФДМУ та ін. На республіканському рівні бюджетна політика проводиться ВР АР Крим та урядом. На місцевих рівнях – відповідними радами народних депутатів та виконавчими органами.

3.2. Пріоритетні завдання розвитку системи державних фінансів

На даний час послідовно реалізуються реформи державних фінансів, що передбачають стабілізацію дефіциту державного бюджету, оптимізацію державного боргу, підвищення ефективності державних видатків, удосконалення системи управління державними фінансами, посилення фінансової та фіскальної дисципліни, реформування міжбюджетних відносин; фінансового сектору, що спрямовані на утримання низького рівня інфляції, забезпечення стабільності та підвищення рівня капіталізації фінансової системи, збільшення обсягу надання фінансових послуг, відновлення кредитування економіки з одночасним зниженням рівня ризиків фінансової системи, розвиток фондового ринку та ринку фінансових послуг; у напрямі дерегуляції, розвитку підприємництва та реформування системи надання адміністративних послуг, що передбачають спрощення процедури започаткування та виходу з бізнесу, дозвільної системи та сфери ліцензування, посилення захисту прав інвесторів, реформування системи

реєстрації прав власності, митних процедур, державного нагляду (контролю), системи надання адміністративних послуг та системи технічного регулювання, підвищення ефективності адміністрування податків, зниження податкового навантаження на бізнес і скорочення витрат часу платників податків на їх нарахування та сплату; енергетики, що передбачають вдосконалення системи ціноутворення в електроенергетиці, лібералізацію ринку електричної енергії, приватизацію енергетичних підприємств та підвищення ефективності управління державними енергетичними компаніями, удосконалення державного регулювання в енергетиці, лібералізацію ринку вугільної продукції та механізму збуту і ціноутворення, удосконалення механізму державної підтримки вугільної галузі, закриття неперспективних вугледобувних підприємств, модернізацію газотранспортної системи, нафтопереробних потужностей та стимулювання конкуренції на ринку нафтопродуктів; житлово-комунального господарства, що спрямовані на забезпечення рентабельного функціонування та інвестиційної привабливості підприємств житлово-комунального господарства, створення конкурентного середовища на ринку житлово-комунальних послуг, технічне переобладнання, підвищення енергоефективності житлово-комунального господарства та якості комунальних послуг; у напрямі розвитку транспортної інфраструктури, що передбачають оптимізацію управління залізничним транспортом, децентралізацію управління дорожньою інфраструктурою місцевого значення, підвищення інвестиційної привабливості галузі та якості послуг, а також безпеки руху на автомобільних дорогах; у напрямі розвитку сільського господарства та земельної реформи, що спрямовані на створення прозорого ринку земель сільськогосподарського призначення, розвиток базових галузей сільського господарства; у напрямі міжнародної економічної інтеграції, що передбачають реалізацію зовнішньоекономічної політики, політичну асоціацію та економічну інтеграцію України до Європейського Союзу, розширення торгівлі України з державами — учасниками СНД і поглиблення

співробітництва з перспективними торговельними партнерами та регіональними інтеграційними об'єднаннями, поліпшення для вітчизняних виробників умов торгівлі на зовнішньому ринку.

Проведення таких реформ сприяє створенню умов для подальшого стабільного економічного розвитку. В Україні не допущено зниження валового внутрішнього продукту. Так, зростання валового внутрішнього продукту становило 0,2 відсотка за рахунок розширення внутрішнього попиту. Разом з тим темпи розвитку секторів національної економіки все ще є нерівномірними, що посилює вразливість економіки в цілому.

Отже, в умовах зниження попиту на традиційних для вітчизняних товарів зовнішніх ринках, посилення конкуренції за доступ до інвестиційних ресурсів і здійснення протекціоністських заходів окремими державами насамперед необхідно створити системні довгострокові стимули для активізації розвитку стратегічних галузей вітчизняної промисловості.

Продовжуючи розпочаті реформи з метою активізації позитивних перетворень в країні, пріоритетними напрямками реалізації економічної політики є підвищення конкурентоспроможності економіки та покращення інвестиційного клімату, підтримка національного товаровиробника та реалізація політики імпортозаміщення, забезпечення розвитку високотехнологічних секторів економіки, стимулювання перетворень у стратегічних галузях та збільшення обсягу експорту товарів вітчизняного виробництва.

Важливим напрямом удосконалення системи державних фінансів є удосконалення боргової політики. До основних пріоритетів боргової політики на даний час слід віднести:

Зменшення боргового тиску на економіку. Очікувані показники відношення державного боргу до ВВП свідчать про те, що уряд планує зменшити практику боргових залучень на фінансування дефіциту бюджету і залучати боргові ресурси лише для покращення структури державного боргу (зменшення відсоткової ставки, збільшення строків).

Орієнтація на внутрішній борговий ринок. Цей вектор є досить дискусійним, оскільки у такий спосіб звужуються внутрішні кредитні ресурси, які є джерелом приватних інвестицій.

Зменшення обсягу короткострокових запозичень. Даний вектор боргової політики кореспондує з однією з головних цілей Середньострокової стратегії управління державним боргом – здійснення нових запозичень для підтримки та розвитку пріоритетних сфер економіки, переважно транспортної і міської інфраструктури, енергетики та енергозбереження. Очевидно, що державні запозичення для фінансування таких проектів мають бути довготерміновими.

Перехід до боргових інструментів з фіксованою ставкою дохідності. Такий намір є обґрунтованим і зрозумілим – подібні інструменти сприяють більшій прогнозованості та стабільності в обслуговуванні державного боргу. Разом з тим варто звернути увагу на проблеми, які вимагають подальшої роботи у напрямі розбудови інституційно-правової бази для регламентації такої важливої складової системи державних фінансів, як державний кредит. Стратегія боргової політики має містити конкретні та чіткі цілі, завдання, заходи, а також виражені у цифрах очікувані результати. Лише за таких умов вона може бути ефективною та дієвою. Головним завданням у контексті реформ боргової політики на середньострокову перспективу має бути прийняття законодавчого нормативного акта, який створив би інституційно-правову базу для функціонування інституту державного кредиту. У зазначеному документі мають бути зафіксовані такі головні позиції: встановлення та закріплення на законодавчому рівні граничних та оптимальних параметрів рівня боргового тягара для держави. Йдеться не лише про чіткі вимоги щодо припустимого розміру боргу, а також про обмеження щодо вартості, терміну та валюти залучених ресурсів. ресурсів боргового фінансування. Законодавчо має бути закріплено, що боргові ресурси, залучені сектором державного управління, повинні бути спрямовані

виключно на інвестиційні проекти, які дозволять отримати дохід, достатній для погашення та обслуговування боргу.

Законодавчо закріпити спрямування вільного залишку бюджетних коштів відповідного бюджетного періоду (за вирахуванням оборотної готівки) на погашення боргових зобов'язань. Подібна норма дозволить оздоровити фінансову систему країни та заощадити кошти на обслуговуванні боргів. Крім того, потребують перегляду принципи та пріоритети боргової політики. Існує нагальна необхідність переходу від простого залучення коштів до системного управління державним боргом. Тому варто звернути увагу на завдання, які мають стати головними в процесі оптимізації боргової політики. По-перше, необхідно зменшити обсяги запозичень на внутрішньому ринку, передусім для фінансування поточного споживання. Бюджет та реальний сектор економіки не повинні бути конкурентами за кредитні ресурси на внутрішньому ринку. По-друге, особливу увагу необхідно приділити диверсифікації інструментів залучення боргових ресурсів. Наразі Україна використовує ОВДП, ОЗДП та позики міжнародних фінансових організацій, хоча має колосальний потенціал навіть у межах країни. З цієї точки зору досить ефективним інструментом можуть стати державні облігації, деноміновані в американській валюті, облігації, що розміщуються серед населення, облігації, індексовані на інфляцію, амортизаційні облігації. У середньостроковій перспективі необхідно децентралізувати політику залучення боргових коштів, розширивши права центральних та місцевих органів влади, державних підприємств та організацій, залишивши за урядом право модерації боргової політики.

Подальша стабілізація державних фінансів відповідно до основних напрямів бюджетної політики передбачає: утримання граничного обсягу дефіциту державного бюджету в межах 3 відсотків валового внутрішнього продукту; утримання обсягу державного боргу на рівні не більш як 31 відсоток валового внутрішнього продукту; збереження з урахуванням норм податкового законодавства частки перерозподілу валового внутрішнього продукту через

зведений бюджет на рівні, що не перевищує 30 відсотків; фінансування дефіциту спеціального фонду державного бюджету за рахунок кредитів (позик), що залучаються державою від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційних програм (проектів); фінансування дефіциту загального фонду державного бюджету переважно шляхом здійснення внутрішніх запозичень; надання державних гарантій в обсязі, що не перевищує 3 відсотків валового внутрішнього продукту (залежно від стану підготовки інвестиційних проектів, що будуть реалізовані головними розпорядниками бюджетних коштів), за рішенням Кабінету Міністрів України або на підставі міжнародних договорів України для кредитування інвестиційних програм (проектів) на об'єктах, що мають загальнодержавне значення; вжиття заходів до проведення активних операцій, пов'язаних з управлінням державним боргом та ліквідністю єдиного казначейського рахунка, у межах граничного обсягу державного боргу на кінець бюджетного періоду; управління ризиками, пов'язаними з державним боргом та наданням державних гарантій; забезпечення економічно обґрунтованого підвищення мінімальної заробітної плати та посадового окладу (тарифної ставки) працівника I тарифного розряду Єдиної тарифної сітки; встановлення розміру прожиткового мінімуму та соціальних гарантій, які визначаються на його основі, з урахуванням зростання показників реального сектору економіки та індексу споживчих цін; підвищення якості та ефективності здійснення видатків розвитку бюджету шляхом спрямування на реалізацію інвестиційних проектів з урахуванням результатів оцінки їх економічної ефективності; підвищення рівня соціального захисту малозабезпечених верств населення; забезпечення прямого зв'язку між соціальними пільгами та джерелами і механізмом відшкодування їх вартості надавачам, посилення адресності надання всіх видів пільгових послуг з упорядкуванням переліку їх отримувачів і встановленням економічно та соціально обґрунтованих нормативів споживання відповідних послуг, визначення методики розрахунку потреби в бюджетних коштах для компенсації за пільговий проїзд окремих категорій громадян; удосконалення механізму

надання державної підтримки закладам та установам культури; забезпечення легалізації тіньової заробітної плати та зайнятості; ліквідація заборгованості з виплати заробітної плати перед працівниками державних підприємств, яких визнано банкрутами; недопущення виникнення заборгованості з виплати заробітної плати працівникам бюджетної сфери; погашення заборгованості з виплати заробітної плати на економічно активних підприємствах прискореними темпами; продовження погашення зобов'язань держави за знеціненими грошовими заощадженнями громадян в установах Ощадного банку СРСР та державних цінних паперів колишнього СРСР; оптимізацію структури і чисельності військових формувань та правоохоронних органів із спрямуванням вивільнених бюджетних коштів на розвиток озброєння та військової техніки, підвищення інтенсивності бойової підготовки і соціальний захист військовослужбовців (осіб рядового і начальницького складу); послідовне підвищення рівня грошового забезпечення військовослужбовців (осіб рядового і начальницького складу).

Таким чином, виникнення та розвиток державних фінансів історично нерозривно пов'язані з еволюцією функцій держави. Останні не є статичним поняттям, тобто раз і на завжди даним і незмінним. Вони актуалізуються, змінюються і зникають відповідно до тих завдань, які постають перед державою в конкретних історичних умовах. Відповідно змінюється та модифікується система державних фінансів, що покликана фінансово забезпечити їх реалізацію.

Пріоритетними завданнями розвитку системи державних фінансів є: підвищення ефективності використання бюджетних коштів; упровадження елементів ринкової моделі управління державними фінансами; перехід до середньострокового бюджетного планування; раціоналізацію та впорядковування системи соціальних видатків; зменшення масштабу використання бюджетних інструментів підтримки економічної діяльності на користь податкових; виокремлення з фінансування державного бюджету фонду залучених боргових ресурсів на фінансування потенційно

прибуткових інвестиційних проектів; зниження податкового тиску на підприємницький сектор та запровадження фіскальних інструментів активізації господарської діяльності в країні; орієнтація податкової системи на соціальну справедливість: поглиблення прогресивності податку на доходи фізичних осіб, збільшення порога для отримання податкової соціальної пільги та вдосконалення методики розрахунку прожиткового мінімуму; запровадження зниженої ставки ПДВ на товари першої необхідності (соціальні товари); оподаткування товарів розкоші; підвищення ефективності контролю за вірогідністю й повнотою декларування доходів громадянами України; посилення фіскальної забезпеченості місцевих бюджетів: перехід на зв'язану модель податкової системи – закріплення за місцевими бюджетами частки національних податків, яка не враховуватиметься при визначенні міжбюджетних трансфертів; закріплення 50 % від перевищення прогнозованого обсягу надходжень першого кошика за переліком дохідних статей місцевих бюджетів, що не враховуються при розрахунку міжбюджетних трансфертів; підвищення ставок податку на нерухомість; зміна парадигми боргової політики: затвердження на законодавчому рівні граничних й оптимальних параметрів боргового навантаження для держави, чітке визначення цілей та напрямів використання ресурсів дефіцитного фінансування [11]. Відповідно до Стратегії реформування державного управління України на 2016–2020 рр. одним із напрямів реформ є управління державними фінансами. Він включає адміністрування податків, підготовку й виконання державного бюджету, систему державних закупівель, внутрішній і зовнішній аудит, облік та звітність. Цілі та завдання реформування визначені Стратегією розвитку системи управління державними фінансами, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.08.2013 № 774).

Удосконалення системи управління державними фінансами має бути реалізоване з урахуванням зарубіжного досвіду, зокрема країн ЄС: це стане стимулом до вирішення проблем, пов'язаних зі стабілізацією бюджетної сфери країни.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

У результаті проведеного дослідження теоретичних та практичних питань зроблені наступні висновки:

Державні фінанси є найважливішою ланкою фінансової системи, через яку здійснюється вплив держави на соціально-економічний розвиток.

Сутність державних фінансів полягає в фінансово-економічних відносинах, що виникають з приводу розподілу і перерозподілу сукупного суспільного продукту і частини національного багатства, пов'язаних з формуванням фінансових ресурсів держави та використанням їх для покриття витрат, необхідних для виконання державою і місцевими органами влади своїх завдань та функцій.

Призначення державних фінансів полягає в забезпеченні соціально-економічного розвитку держави та добробуту громадян за допомогою різних фінансових інституцій, які сьогодні також включають напрями нецентралізованих ресурсів на цілі державної політики, причому використовуються різноманітні інструменти з метою стимулювання і заохочування приватної ініціативи на ці цілі; поділ відповідальності та ризику з недержавними продуцентами в інтересах підвищення продуктивності та ефективності.

Вітчизняна система державних фінансів охоплює: сукупність державного та місцевих бюджетів; державні цільові фонди; фінанси підприємств і організацій державної та комунальної форм власності; державний кредит; державні фінансові інститути Система державних фінансів розвинених країн включає шість основних ланок: державний бюджет; місцеві бюджети; державний кредит; спеціальні позабюджетні фонди; державне страхування; фінанси державних підприємств організаційно-функціональні структури органів управління державними фінансами в країнах ЄС будуються виходячи із забезпечення найбільш ефективного та оперативного впровадження основних принципів Європейського Союзу.

Фінанси завжди функціонують у певній системі, яка складається з багатьох елементів, якими є суб'єкти фінансової діяльності, що здійснюють фінансові операції між собою. Кожен із суб'єктів виконує операції з мобілізації, розподілу і використання фінансових ресурсів, пов'язаних з проведенням певних видів діяльності. Такі операції здійснюються в певних умовах і підлягають регулюванню державними органами влади та управління. Тому розвиток фінансової системи передбачає наявність певного фінансово-кредитного механізму, в межах якого виконуються фінансові операції суб'єктів.

Фінансова система – сукупність фінансових операцій, які проводяться суб'єктами фінансової діяльності з використанням певного фінансово-кредитного механізму. Розгляд фінансової системи за складом суб'єктів передбачає визначення підсистем такої діяльності. Такими підсистемами є державні фінанси, фінанси недержавних підприємств і установ, фінанси громадян, фінанси спільних підприємств, фінанси закордонних юридичних і фізичних осіб та ін. В свою чергу, кожен із наведених елементів охоплює певний комплекс фінансових операцій. Зокрема, до складу державних фінансів входять державний бюджет, фінанси державних цільових фондів, державний кредит, фінанси державних підприємств і установ та ін.

Управління державними фінансами здійснюється за допомогою фінансового апарату, до складу якого входять органи державного управління всіх рівнів, що вирішують питання мобілізації, розподілу та використання державних фінансових ресурсів. До складу державного фінансового апарату України входять: Міністерство фінансів; Державна податкова служба; Державна казначейська служба; Державна фінансова інспекція; Рахункова палата; Митна служба; Національний банк; Державна служба фінансового моніторингу; Антимонопольний комітет України; інші суб'єкти.

Державний бюджет являє собою централізований фонд грошових ресурсів, необхідний для виконання функцій держави. Ці функції зводяться до перерозподілу коштів та контролю за їх ефективним використанням. У

цьому сенсі функції бюджету схожі з функціями фінансів, що зрозуміло, оскільки бюджет лише частина цілого. Разом з тим, стосовно до державного бюджету прийнято виділяти такі функції, пов'язані з державним устроєм: втручання в економіку; підтримання державного апарату управління; правоохоронні органи і судоустрій; медицина, охорона здоров'я та освіта; оборона країни.

Важливу роль у розвитку державних фінансів відіграє бюджетна політика. Бюджетна політика є комплексом заходів, спрямованих на залучення, розподіл і використання коштів державного бюджету. До основних засад проведення бюджетної політики в Україні належать: збільшення обсягу грошових надходжень до доходів бюджету; скорочення взаємозаліків та інших негрошових витрат; оптимізація видатків державного бюджету; обмеження зростання державного боргу; скорочення дефіциту державного бюджету; зміцнення місцевих бюджетів та ін. Організація та ефективність проведення такої політики впливають на інфляційні процеси, валютний курс, обсяги і напрями використання кредитних ресурсів, залучення іноземних капіталів, державний борг, розвиток окремих галузей економіки, фінансування підприємницької діяльності та ін.

Важливим напрямом удосконалення системи державних фінансів є удосконалення боргової політики.

Основною метою проведення державної фінансової політики є забезпечення стабільного розвитку фінансової системи країни. Її реалізація досягається шляхом вирішення конкретних задач, що виникають в процесі розвитку фінансової системи. Основними напрямками удосконалення податкової політики в Україні є: підвищення стимулюючої ролі оподаткування; зменшення податкового тиску на фізичних і юридичних осіб; підвищення ролі прямого оподаткування; зменшення податкових пільг; спрощення системи оподаткування.

Пріоритетними завданнями розвитку системи державних фінансів є: підвищення ефективності використання бюджетних коштів: упровадження

елементів ринкової моделі управління державними фінансами; перехід до середньострокового бюджетного планування; раціоналізацію та впорядковування системи соціальних видатків; зменшення масштабу використання бюджетних інструментів підтримки економічної діяльності на користь податкових; виокремлення з фінансування державного бюджету фонду залучених боргових ресурсів на фінансування потенційно прибуткових інвестиційних проєктів; зниження податкового тиску на підприємницький сектор та запровадження фіскальних інструментів активізації господарської діяльності в країні; орієнтація податкової системи на соціальну справедливість: поглиблення прогресивності податку на доходи фізичних осіб, збільшення порога для отримання податкової соціальної пільги та вдосконалення методики розрахунку прожиткового мінімуму; запровадження зниженої ставки ПДВ на товари першої необхідності (соціальні товари); оподаткування товарів розкоші; підвищення ефективності контролю за вірогідністю й повнотою декларування доходів громадянами України; посилення фіскальної забезпеченості місцевих бюджетів: перехід на зв'язану модель податкової системи – закріплення за місцевими бюджетами частки національних податків, яка не враховуватиметься при визначенні міжбюджетних трансфертів; закріплення 50 % від перевищення прогнозованого обсягу надходжень першого кошика за переліком дохідних статей місцевих бюджетів, що не враховуються при розрахунку міжбюджетних трансфертів; підвищення ставок податку на нерухомість; зміна парадигми боргової політики: затвердження на законодавчому рівні граничних й оптимальних параметрів боргового навантаження для держави, чітке визначення цілей та напрямів використання ресурсів дефіцитного фінансування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абакуменко О. Оцінювання впливу державного боргу на економічне зростання та фінанси держави / О. Абакуменко, М. Омеляненко // Проблеми і перспективи економіки та управління. - 2016. - № 3. - С. 148-157.
2. Базилевич В. Д. Державні фінанси / В. Д. Базилевич, Л. О. Баластрик. – К. : Атіка, 2004. – 368 с.
3. Баятова И.М., Строков А.И. Государственные финансы и управление ими в Великобритании на современном этапе // Финансы и кредит. – 2002. – №22. – С. 96-103.
4. Бланк И. А. Стратегия и тактика управления финансами. — К. : АДЕФ-Украина, 1996. — 534с.
5. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії : вступ до фінансової науки / Ш. Бланкарт; пер. з нім. С. І. Терещенко, О. О. Терещенка; передм. та наук. ред. В. М. Федосова. – К. : Либідь, 2000. – 654 с.
6. Боголіб Т.М., Малишко В.В. Бюджетна система України. – К. : Пан Тот, 2013. – 570 с.
7. Боргова стійкість державних фінансів / за ред. С. А. Єрохіна, Т. П. Богдан. – К. : ДННУ «Акад. фін. управління», 2014. – 712 с.
8. Бюджет України : монографія : у 2-х кн. Кн. 1 : Бюджет - головна ланка фінансів держави / А. О. Єпіфанов, І. І. Д'яконова, І. В. Сало. - Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2010. - 201 с.
9. Бюджет України : монографія : у 2-х кн. Кн. 2 : Виконання бюджету / А. О. Єпіфанов, І. І. Д'яконова, І. В. Сало. - Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2010. - 187 с.
10. Бюджетна система: / за заг. ред. В.П. Хомутенко. – Одеса: Видавництво Бартенєва, 2014. – 392 с.
11. Бюджетна складова реалізації домінантних напрямів суспільного розвитку / за ред. Л.В. Лисяк.- Дніпропетровськ: ДДФА, 2015. – 396 с.

12. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456–VI // *Голос України*. – 2010. – № 143.
13. Бюджетний менеджмент / за ред. В.Г. Дем'янишина, Г.Б. Погріщук. – Тернопіль: ТНЕУ, 2017. – 558 с.
14. Бюджетно-податкова політика України: нові виклики : монографія / І.Лук'яненко, М.Сидорович ; Нац. ун-т "Києво-Могилян. акад.". - Київ : НаУКМА, 2014. - 227 с.
15. Василик О.Д. Державні фінанси України / О.Д. Василик. - 2-ге вид. - К.: НІОС, 2004. – 608 с.
16. [Горбатюк В.І. Державні фінанси як об'єкт управління // Економіка та держава. – Київ, 2012. – № 6. – С. 111–114.](#)
17. Грицюк Т.В. Проблемы организации государственных финансов в многоуровневой структуре // *Финансы и кредит*. – 2003. – №7. – С.24–33.
18. Державне фінансове регулювання економічних перетворень : монографія / І.Я. Чугунов, А.В. Павелко, Т.В. Канєва та ін.. ; за аг. Ред.. А.А. Мазаракі. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. – 376 с.
19. Державні та місцеві фінанси. Бюджетний процес : навч. посіб. / К. М. Бліщук, Л. Р. Михайлишин. - 2-ге вид. перероб. і доп. - Л. : ЛРІДУ НАДУ, 2011. – 176 с.
20. Державні фінанси в розвинутих країнах: Пер. з англ. – К.: К.І.С., 2006. – 400 с.
21. Державні фінанси в розвинутих та перехідних країнах: збірка на честь Ричарда Берга / Ред. Х. Мартинес-Васкес. – К.: КІС, 2006. – 400 с.
22. Державні фінанси теорія і практика перехідного періоду в центральній Європі / за ред. Юрая Немеца Глена Райта. – К.: Основи, 2001. - 542с.
23. Державні фінанси України : / М. І. Карлін. - К. : Знання, 2008. - 349 с.
24. Державні фінанси: теоретико-організаційні аспекти / Ю. В. Ковбасюк; Національна академія держ. управління при Президентові України. – К. : КИЙ, 2007. – 260 с.

25. Динаміка податкового навантаження в Україні в контексті реалізації податкової реформи / за ред. А. М. Соколовської. – К. : ДННУ “Академія фінансового управління”, 2013. – 494 с.
26. Запатріна І. В. Бюджетний механізм економічного зростання / І. В. Запатріна. – К. : Ін-т соц.-екон. страт., 2007. – 538 с.
27. Запатріна І.В. Моделі ідентифікації макроекономічних дисбалансів в Україні: монографія / за ред. М.І. Скрипниченко – НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. – К., - 2015 – 544 с.
28. Інституційна трансформація фінансово-економічної системи України в умовах глобалізації/ В.Р.Сіденко, М.І.Скрипниченко, В.С.Пономаренко, І.Я.Чугунов та ін.; за ред. В.Р.Сіденка. – К.: Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2017. – 648 с.
29. Карлін М. І. Фінанси України та сусідніх держав : Навч. посібник /М. І. Карлін. – К : Знання, 2007. – 589 с.
30. Карлін М.І. Державні фінанси України. – К. : Знання, 2008. – 351 с.
31. Карпінський Б.А. Фінансова система. Пос. – 2011. – 280 с.
32. Коляда Т. А. Формування бюджетної стратегії України: теорія, методологія, практика [монографія] / Т. А. Коляда. – Ірпінь: Університет ДФС України, 2016. – 396 с.
33. Конституции зарубежных государств. Учебное пособие. – М.: БЕК, 1996. – 432с.
34. Конституция государств Европейского Союза / Под ред.А.А. Окунькова. – М.: ИНФРА-М: Норма, 1997. – 816 с.
35. Конституція України : станом на 23 жовт. 2017 р. : відповідає офіц. тексту. – Харків : Право, 2017. – 63 с.
36. Концепція реформування податкової системи України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua>

37. Кучер Г. Державні фінанси України в умовах світової глобалізації / Г. Кучер // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. - 2009. - Вип. 112. - С. 12-14.
38. Лисяк Л. В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України: [моногр.] / Л. В. Лисяк. – К.: ДННУ АФУ, 2009. – 600 с.
39. Лук'яненко І. Г. Системне моделювання показників бюджетної системи України: принципи та інструменти: [моногр.] / І. Г. Лук'яненко. – К. : ВД «Києво-Могилянська академія», 2004. – 542 с.
40. Луніна І.О. Державні фінанси України в перехідний період. – Харків: Форт, 2000. – 296с.
41. Макогон В.Д. Становлення фінансової науки в Україні // Вісник КНТЕУ. – 2012. – № 4. – С. 14–24.
42. Макогон В. Д. Напрями розбудови системи місцевих фінансів. Ринок цінних паперів України. 2013. Випуск 3–4. С. 27–32.
43. Макогон В. Д. Дефіцит бюджету у системі фінансового регулювання. Ринок цінних паперів України. 2016. Випуск 1–2. С. 55–61.
44. Макогон В. Д. Формування дохідної частини бюджету як складової фінансово-економічного регулювання. [Науковий погляд: економіка та управління](#). 2016. № 1. С. 100–106.
45. Макогон В. Д. Система управління державним боргом в умовах економічних перетворень. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2016. № 5(88). С. 83–92.
46. Миргородська Л.О. Фінансові системи зарубіжних країн. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 240 с.
47. Мярковський А. І., Чугунов І. Я. Бюджетна політика як складова соціально-економічного розвитку країни / А. І. Мярковський, І.Я. Чугунов // Вісник КНТЕУ. – 2010. – № 5. – С. 5–15.
48. Опарін В. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти): моногр. / В. Опарін. – 2-ге вид. – К. : КНЕУ, 2006. – 240 с.

49. Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
50. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/>
51. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
52. Офіційний сайт Євростату. – Режим доступу до інформації: <http://err.eurostat.ec.europa.eu/>.
53. Офіційний сайт Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень. – Режим доступу: www.ibser.org.ua.
54. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. – Режим доступу: www.minfin.gov.ua.
55. Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу: www.bank.gov.ua.
56. Павелко А.В., Чугунов І.Я. Бюджетна політика економічного розвитку / А.В.Павелко, І.Я.Чугунов // Вісник КНТЕУ. – 2015. –№ 2 (100). – С. 64–73.
57. Пасічний М.Д. Інституційні засади розвитку фінансового регулювання економіки / М.Д. Пасічний // Економічний вісник Переяслав-Хмельницького державного університету імені Григорія Сковороди. – 2015. – Вип.27/1. – С. 137-143.
58. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України / Пасічник Ю. В. – К. : Знання-Прес, 2006. – 607 с.
59. Письменний, В. В. Місцеві фінанси / В. В. Письменний. - Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ, 2012. - 200 с.
60. Податковий кодекс України. – К.: ДП “ІВЦ ДПА України”, 2010. – 336 с.
61. Постанова Кабінету Міністрів України «Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2018–2020 роки» від 31.05.2017 р. № 411. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/411-2017-п>

62. Про Державний бюджет України на 2015 рік: Закон України за станом на 28.12.2014 р. [Електронний ресурс] : Верховна Рада України від 28.12.2014 № 80-VIII: Режим доступу:[http:// zakon.rada.gov.ua](http://zakon.rada.gov.ua)

63. Про Державний бюджет України на 2016 рік: Закон України за станом на 25.12.2015 р. [Електронний ресурс] : Верховна Рада України від 25.12.2015 № 928-VIII: Режим доступу:<http:// zakon.rada.gov.ua>

64. Про Державний бюджет України на 2017 рік: Закон України за станом на 21.12.2016 № 1801-VIII. [Електронний ресурс] : Верховна Рада України від 21.12.2016 № 1801-VIII: Режим доступу:<http:// zakon.rada.gov.ua>

65. Про Державний бюджет України на 2018 рік: Закон України за станом на 07.12.2017 № 2246-VIII. [Електронний ресурс] : Верховна Рада України від 07.12.2017 № 2246-VIII: Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2246-19>

66. Про затвердження Програми управління державним боргом на 2018 рік : Наказ Міністерства фінансів України від 31 січня 2018 року N 69 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>

67. Про Основні напрями бюджетної політики на 2016 рік : Постанова Верховної Ради України від 31 березня 2015 року № 314-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/>

68. Про Основні напрями бюджетної політики на 2017 рік : Постанова Верховної Ради України від 24 червня 2016 року № 478-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/>

69. Про схвалення проекту Основних напрямів бюджетної політики на 2018-2020 роки: Розпорядження Кабінету міністрів України від 14.06.2017 № 411-р.

70. Полозенко Д. В. Державні фінанси та їх вплив на соціально-економічне становище України / Д. В. Полозенко // Економіка АПК. - 2013. - № 9. - С. 42-47.

71. Рожко О.Д. Державні фінанси України: детермінанти та пріоритети розвитку: монографія / Рожко О.Д. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2016. – 360 с.

72. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012 р. № 569-р «Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері» – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
73. Селіверстова Л.С., Адаменко І.П. Фінансова політика в умовах інституційної економіки. Економіка та держава. 2018. №1. С. 16–19.
74. Стратегія управління державними фінансами на 2017-2021 роки: 8.02.2017 [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/news/view/kabmin-ukhvalyv-stratehiu-upravlinnia-derzhavnymy-finansamy-na-roky?category=bjudzhet>
75. Тулай О. І. Державні фінанси і суспільні блага: погляд у контексті сталого людського розвитку / О. І. Тулай // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. - 2017. - Вип. 6(2). - С. 103-108.
76. Удосконалення управління державними фінансами та реформування податкової системи України. – К. : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2015. – 446 с.
77. Федосов В.М. **Теорія фінансів** / За ред. проф. В. М. Федосова, С.І. Юрія. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 576 с.
78. Финансы / под ред. проф. А.М. Ковалевой. М., 1997. С. 91.
79. Финансы стран-членов СНГ // Статистический сборник. – М.: Финстатинформ, 1994. – 128 с.
80. Фінанси / за ред. І.О.Лютого. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2017. – 728 с.
81. Фінанси інституційних секторів економіки України / за ред. М. М. Єрмошенка. – К. : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2014. – 584 с.
82. Фінанси України: інституційні перетворення та напрями розвитку / За ред. І.Я.Чугунова. – К.: ДННУ АФУ, 2009. – 848с.
83. Фінансова думка України : у 3-х тт. Т.1. Монографія / за наук. ред. В.М. Федосова. – К. : Кондор ; Тернопіль : Екон. думка, 2010. – 687 с.
84. Фінансова думка України : у 3-х тт. Т.2. Енциклопедія / за наук. ред. В.М. Федосова. – К. : Кондор ; Тернопіль : Екон. думка, 2010. – 584 с.

85. Фінансова думка України : у 3-х тт. Т.3. Хрестоматія. Ч.1 / за наук. ред. В.М. Федосова. – К. : Кондор ; Тернопіль : Екон. думка, 2010. – 471 с.
86. Фінансова думка України: у 3-х тт. Т.3. Хрестоматія. Ч.2 / за наук. ред. В.М. Федосова. – К. : Кондор ; Тернопіль : Екон. думка, 2010. – 734 с.
87. Хохич Д.Г. Ефективність системи державних фінансів у контексті інституційного підходу / Д.Г. Хохич // Фінанси України. – 2006. – № 3. – С. 65–73.
88. Чала Н.Д. Бюджетна система / Н. Д. Чала, Л. В. Лазоренко. - К. : Знання, 2010. - 223 с.
89. Чугунов І. Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку / Чугунов І. Я. – К. : НІОС, 2003. – 488 с.
90. Чугунов І. Я. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання / І. Я.Чугунов. – К. : НДФІ, 2005. – 259 с.
91. Чугунов І. Я. Фінансово-економічне прогнозування і планування / І. Я. Чугунов, Т. Г. Затонацька, А. В. Ставицький. – К. : ПоліграфКонсалтинг, 2007. – 312 с.
92. Чугунов І.Я. Інституційна архітектура бюджетної системи / І.Я. Чугунов // Фінанси України. – 2008. – № 11. – С. 3–10.
93. Чугунов І.Я. Фінансова політика України в умовах глобалізації економіки / І.Я.Чугунов, М.Д.Пасічний // Вісник КНТЕУ.–2016. –№ 5. – С. 5–18.
94. Чугунов І.Я. Формування видатків бюджету у системі соціально-економічного розвитку країни / І.Я. Чугунов, І.М. Ігнатюк // Економічний вісник Переяслав-Хмельницького державного університету. – 2016. – Вип.28/1. – С. 217–226.
95. Чугунов І.Я., Пасічний М.Д. Бюджетно-податкова політика економічного розвитку. Науковий вісник Полісся. 2018. № 1 (13). Ч. 1. С. 54-61.
96. Шевчук В.О. Державні фінанси зарубіжних країн // Фінанси України. – 2002. – №2. – С. 3–13.
97. Шмиголь Н.С. Государственные финансы Великобритании // Финансы и кредит. – 1999. – №6. – С. 16–26.

ДОДАТКИ

Додаток А

Рис. А1. Структура державних фінансів

Додаток Б

Рис. Б1. Схема державних доходів

Додаток В

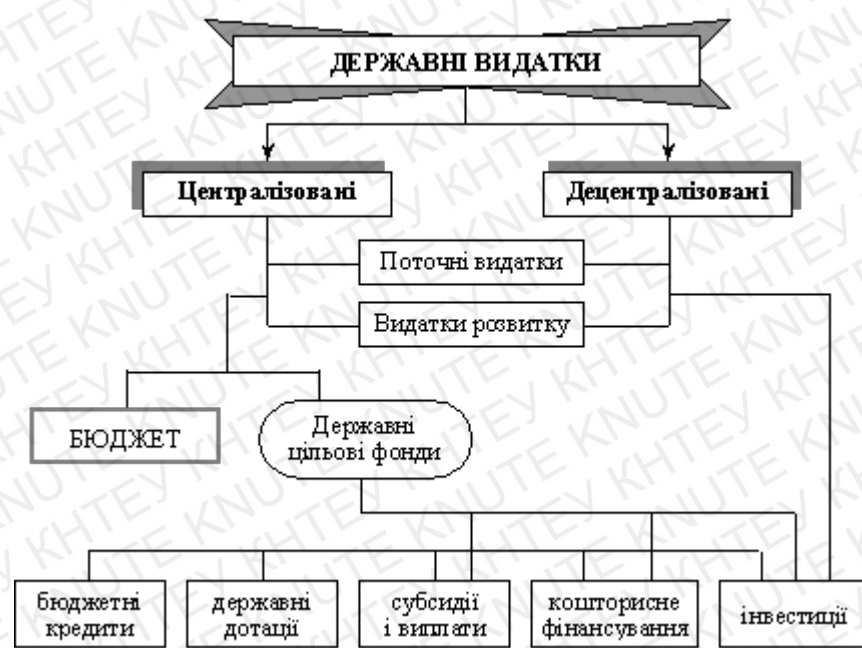

Рис. В1. Схема державних видатків

Додаток Г

Таблиця Г1

Джерела фінансування державного бюджету у 2007-2017 рр., млн.грн.

	Державний бюджет		
	всього	у тому числі	
		внутрішнє	зовнішнє
2007	9 842,9	6 871,0	2 971,9
2008	12 502,0	8 672,5	3 829,5
2009	35 517,2	-9 282,7	44 799,9
2010	64 265,5	17 007,2	47 258,3
2011	23 557,6	9 852,8	13 704,8
2012	53 445,2	40 611,1	12 834,2
2013	64 706,7	50 777,0	13 929,7
2014	78 052,8	35 796,4	42 256,4
2015	45 167,5	-64 522,7	109 690,2
2016	70 262,1	37 036,1	33 225,9
2017	47 882,1	10 923,6	36958,5

Додаток Д

Таблиця Д1

Стан прямого державного та гарантованого боргу у 207-2017 рр., млн.грн.

Роки	Загальна сума прямого державного та гарантованого боргу	Прямий борг		Разом	Гарантований борг		Разом
		Внутрішній	Зовнішній		Внутрішній	Зовнішній	
2007	88744,7	17806,4	53487,9	71294,3	1001,0	16449,5	17450,5
2008	189410,4	44666,5	86023,1	130689,6	2001,0	56719,8	58720,7
2009	317904,1	91070,1	135926,2	226996,3	14062,8	76845,0	90907,8
2010	432303,3	141662,1	181813,3	323475,4	13895,4	94932,5	108827,9
2011	473184,9	161467,0	195806,9	357273,9	12303,2	103607,9	115911,1
2012	515510,6	190299,3	208918,9	399218,2	16211,4	100080,9	116292,3
2013	584786,3	256959,6	223259,1	480218,6	27129,1	77438,5	104567,7
2014	1100832,7	461003,6	486026,8	947030,4	27863,3	125939,0	153802,3
2015	1571765,6	508001,1	825859,6	1333860,7	21459,5	216445,4	237904,9
2016	1929758,0	670646,0	980185,0	1650831,0	19084,0	259843,0	278927,0
2017млрд	2 141,67	753,40	1 080,31	1 833,71	13,28	294,69	307,96

Додаток Е

Таблиця Е1

Динаміка процентних ставок рефінансування Національного банку України, %

Період	Облікова ставка НБУ на кінець періоду	Середньо-зважена ставка за всіма інструментами	у тому числі				
			кредити, надані шляхом проведення тендера	кредити овернайт	операції репо	операції своп	стабілізаційні кредити
2010	9,5	14,7	12,9	14,9	12,0	—	15,0
2011	8,5	11,5	10,4	12,1	10,7	9,5	—
2012	8,0	10,1	10,0	11,1	—	—	—
2013	12,0	15,3	16,6	16,0	13,8	15,1	—
2014	10,25	16,7	20,6	18,1	21,6	23,1	—
2015	7,75	11,6	11,1	11,3	9,4	—	—
2016	7,75	12,4	12,5	9,4	12,6	—	—
2017	7,5	8,1	7,7	8,8	7,9	—	9,5

Додаток Ж

Таблиця Ж1

Структура міжнародних резервів Національного банку України
за період 2007-2017 років (станом на кінець періоду)

Період д	Всього	Монетарне золото		СПЗ та резервна позиція в МВФ		Резерви в іноземній валюті	
	млн. дол.	млн. дол.	%	млн. дол.	%	млн. дол.	%
2007	4416,8	175,4	3,97	28,3	0,64	4213,1	95,39
2008	6937,2	206,5	2,97	21,2	0,31	6709,5	96,72
2009	9714,8	224,1	2,31	1,2	0,01	9489,5	97,68
2010	19390,6	402,6	2,07	1,0	0,01	18987,0	97,92
2011	22358,1	513,5	2,29	1,5	0,01	21843,1	97,70
2012	32479,1	693,1	2,13	2,8	0,01	31783,2	97,86
2013	31543,2	742,7	2,35	8,6	0,03	30791,9	97,62
2014	26505,1	948,2	3,58	63,6	0,24	25493,3	96,18
2015	34576,4	1249,0	3,61	8,0	0,03	33319,4	96,36
2016	31794,6	1385,3	4,35	17,9	0,06	30391,4	95,59
2017	24546,2	1890,4	7,70	9,2	0,04	22646,6	92,26

Додаток 3

Таблиця 31

Структура портфелю облігацій внутрішньої державної позики, залученого до бюджету шляхом розміщення на первинному ринку

	Короткострокові (до 1 року)			Середньострокові (1 – 3 роки)			Довгострокові (понад 3 роки)		
	млн. грн.	Питома вага, %	Середньозважена дохідність, %	млн. грн.	Питома вага, %	Середньозважена дохідність, %	млн. грн.	Питома вага, %	Середньозважена дохідність, %
2011	-	-	-	1395	87,35	9,22	202	12,65	9,50
2012	-	-	-	3356	92,63	6,73	267	7,37	6,37
2013	1168	11,98	14,32	4443	45,56	14,98	4140	42,46	14,86
2014	12470	66,19	19,76	4967	26,36	22,10	1404	7,45	15,60
2015	22921	56,70	11,39	17503	43,30	14,38	-	-	-
2016	9726	33,65	7,93	14669	50,75	9,57	4511	15,60	8,96
2017	8791	24,46	13,55	9200	25,59	12,19	17956	49,95	14,26